

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	5
1.1 Загальна характеристика АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»».....	5
1.2 Організація бухгалтерського обліку в АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»».....	17
1.3 Аналіз основних економічних показників діяльності АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки.....	23
РОЗДІЛ 2 ОБЛІК ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	45
2.1 Сутність, класифікація, оцінка, визнання дебіторської заборгованості.....	45
2.2 Облік довгострокової дебіторської заборгованості.....	52
2.3 Облік поточної дебіторської заборгованості на підприємстві.....	55
РОЗДІЛ 3 АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	66
3.1 Мета, завдання, джерела інформації, етапи економічного аналізу дебіторської заборгованості.....	66
3.2 Аналіз складу, структури, ефективності дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки ...	70
3.3 Управління дебіторською заборгованістю підприємства як інструмент забезпечення ефективності його діяльності.....	77
РОЗДІЛ 4 АУДИТ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ.....	82
4.1 Мета, завдання та джерела інформації для проведення аудиту дебіторської заборгованості.....	82
4.2 Планування аудиту дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»».....	87
4.3 Результати аудиту дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки.....	98
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ.....	103
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.....	107
ДОДАТКИ.....	114

					601-ЕО	21003	КР	
Змн.	Лист	П. І. Б.	Підпис	Дата				
Розроб.		Устименко А.С.			Облік, аудит і аналіз дебіторської заборгованості підприємства: методичні підходи та організація (за матеріалами акціонерного товариства «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»»)	Стадія	Арк.	Аркушів
Перевір.		Коба О.В.				2	106	
Н. контр.		Коба О.В.			Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування			
Затверд.		Птащенко Л.О.						

ВСТУП

Криза неплатежів знижує ліквідність активів підприємства, негативно впливає на його платоспроможність, вилучає з обігу грошові кошти, що негативно впливає на фінансовий стан. У зв'язку з цим забезпечення контролю за своєчасністю розрахунків й подолання кризи неплатежів є важливим завданням для будь-якого суб'єкта господарювання. Це вимагає організації ефективної системи обліку, контролю, аналізу та управління дебіторською заборгованістю, що обумовлює актуальність досліджень за темою кваліфікаційної роботи.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження методичних підходів до організації обліку, аудиту й аналізу дебіторської заборгованості на підприємстві.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- розглянути умови діяльності і загальну характеристику підприємства;
- з'ясувати особливості організації обліку та облікової політики підприємства;
- проаналізувати основні економічні показники діяльності підприємства за 2018-2020 роки;
- визначити сутність, класифікацію оцінку, критерії визнання дебіторської заборгованості;
- охарактеризувати методи нарахування резерву сумнівних боргів;
- розглянути порядок обліку дебіторської заборгованості на підприємстві;
- з'ясувати методіку проведення і оформлення результатів аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві ;
- здійснити аналіз стану, складу, структури дебіторської заборгованості підприємства.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи виступає акціонерне товариство «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»».

Основними джерелами інформації є фінансова і статистична звітність, облікові реєстри, первинні, засновницькі, нормативно-правові документи, наукова література та періодичні видання.

Кваліфікаційна робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків і пропозицій.

В першому розділі роботи визначено умови, мету, види діяльності підприємства, організаційну структуру управління ним. Досліджено організацію обліку, складові облікової політики, форму обліку підприємства. Проаналізовано основні економічні показники діяльності підприємства за три роки і визначено тенденції їх зміни.

У другому розділі розкрито сутність, класифікацію, оцінку та визнання дебіторської заборгованості. Представлено порядок документального оформлення розрахунків з дебіторами та відображення відповідних операцій на рахунках. Визначено алгоритм застосування методів нарахування резерву сумнівних боргів, визначено специфіку кожного з них.

Третій розділ кваліфікаційної роботи відображає результати аналізу дебіторської заборгованості акціонерного товариства «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки та визначення резервів підвищення ефективності управління нею на підприємстві.

Четвертий розділ кваліфікаційної роботи присвячено аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві. У ньому наведено мету, завдання, джерела аудиту, послідовність його проведення, визначено типові порушення, які можуть бути виявлені, висвітлено оформлення документів аудитора.

За результатами роботи сформульовані висновки і пропозиції.

РОЗДІЛ 1 ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

1.1 Загальна характеристика АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»»

Українська газотранспортна система (ГТС), складовою якої є АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»», - одна з найбільших у світі. Вона забезпечує природним газом внутрішніх споживачів та відіграє важливу роль у транзиті природного газу до європейських країн. Ефективність її роботи має стратегічне значення для розв'язання проблем енергетичної безпеки не тільки України, а й країн Європейського Союзу.

Споживання природного газу у світі за підсумками 2021р за даними Statistical Review of World Energy [65] перевищило 4 трлн куб м – і становило 4,038 трлн куб м, що на 5,3% вище, ніж у 2020 році (3,846 трлн куб м). Світовий видобуток природного газу також зріс на 4,8% - до 4,037 трлн куб м. Таким чином, у світі видобуток і споживання газу майже співставні.

У Європі у 2021р попит на природний газ зріс на 5,7% і понад 571 млрд куб м, в той час як видобуток газу впав до найнижчого значення з 1975р – 210,4 млрд куб м. Загалом за 2012-2021 роки Європа споживала газу вдвічі більше, ніж видобувала (рисунок 1.1).

За даними аналітичної компанії ICIS після вторгнення рф в Україну країни Євросоюзу скоротили попит на газ на 25% з метою зниження залежності від російських енергоносіїв. За даними ICIS, у Німеччині та Італії, які є найбільшими споживачами газу в ЄС, у листопаді 2022 року попит упав на 23% та 21% відповідно, у Франції та Іспанії - більш ніж на одну п'яту, а в Нідерландах – трохи більш ніж на третину. Експорт газу російської компанії «Газпром» до країн, які не входять до СНД, станом на 1 листопада 2022 року скоротився на 43% через зменшення європейського імпорту, спричиненого російським вторгненням в Україну. Водночас Міжнародне енергетичне агентство прогнозує, що у 2023 році глобальне споживання газу зросте лише на 0,4%.

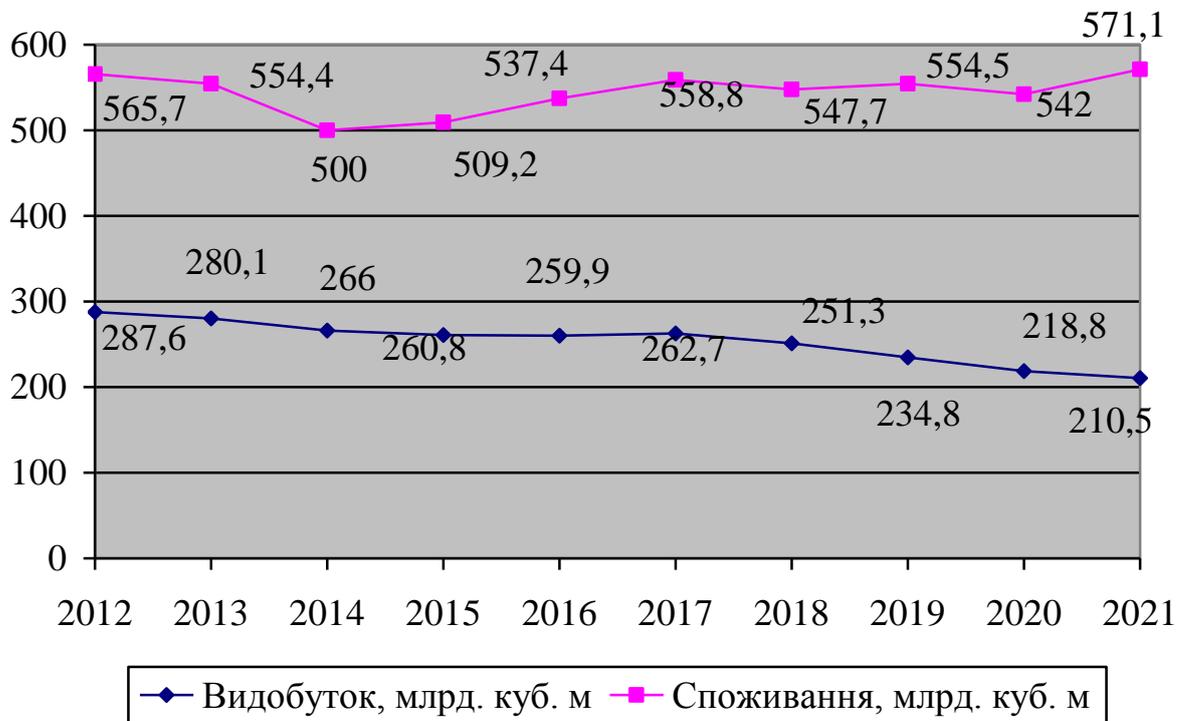

Рисунок 1.1 – Динаміка видобутку та споживання природного газу в Європі у 2012-2021 роках [66]

У сховищах України знаходиться більше 14 млрд. куб. м. природного газу. У січні-вересні 2022 р. Україна видобула 13,95 млрд. куб. м. природного газу, що на 5% менше, ніж за аналогічний період 2021 року. Скорочення видобутку пов'язано із повномасштабною війною, що триває в Україні. Найбільше внаслідок бойових дій постраждав видобуток газу у Харківській та Донецькій областях, меншою мірою у Полтавській, Сумській та Чернігівській. Протягом вересня 2022 р. Україна видобула понад 1,54 млрд. куб. м. природного газу. Середньодобовий видобуток газу у вересні зріс до 51,5 млн. куб. м. на добу (+3,5% до серпня) (рисунок 1.2).

Споживання природного газу в Україні у 2021 році скоротилось на 9,4% (на 2,9 млрд. куб. м) порівняно з 2020 роком – до 28 млрд. куб. м (з 29,9 млрд. м³ до 31,0 млрд. м³), а у 2022 році планується скорочення споживання до 21 млрд. куб. м (рисунок 1.3).

Через збройну агресію РФ та введення військового стану з червня 2022 року шляхом встановлення нульових квот заборонено вивіз з України кількох видів палива [9].

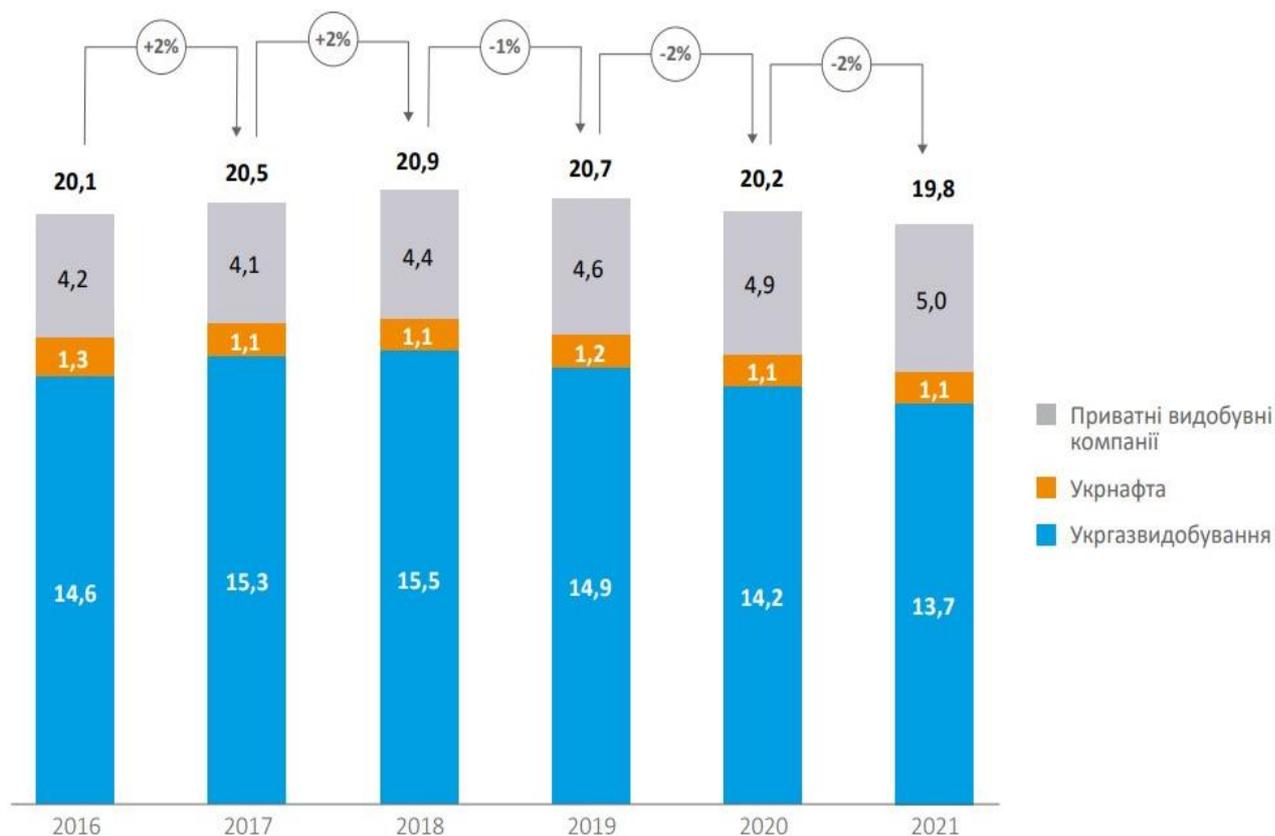

Рисунок 1.2 – Динаміка вибодобутку газу в Україні у 2013-2021 рр., млрд. м³ [66]

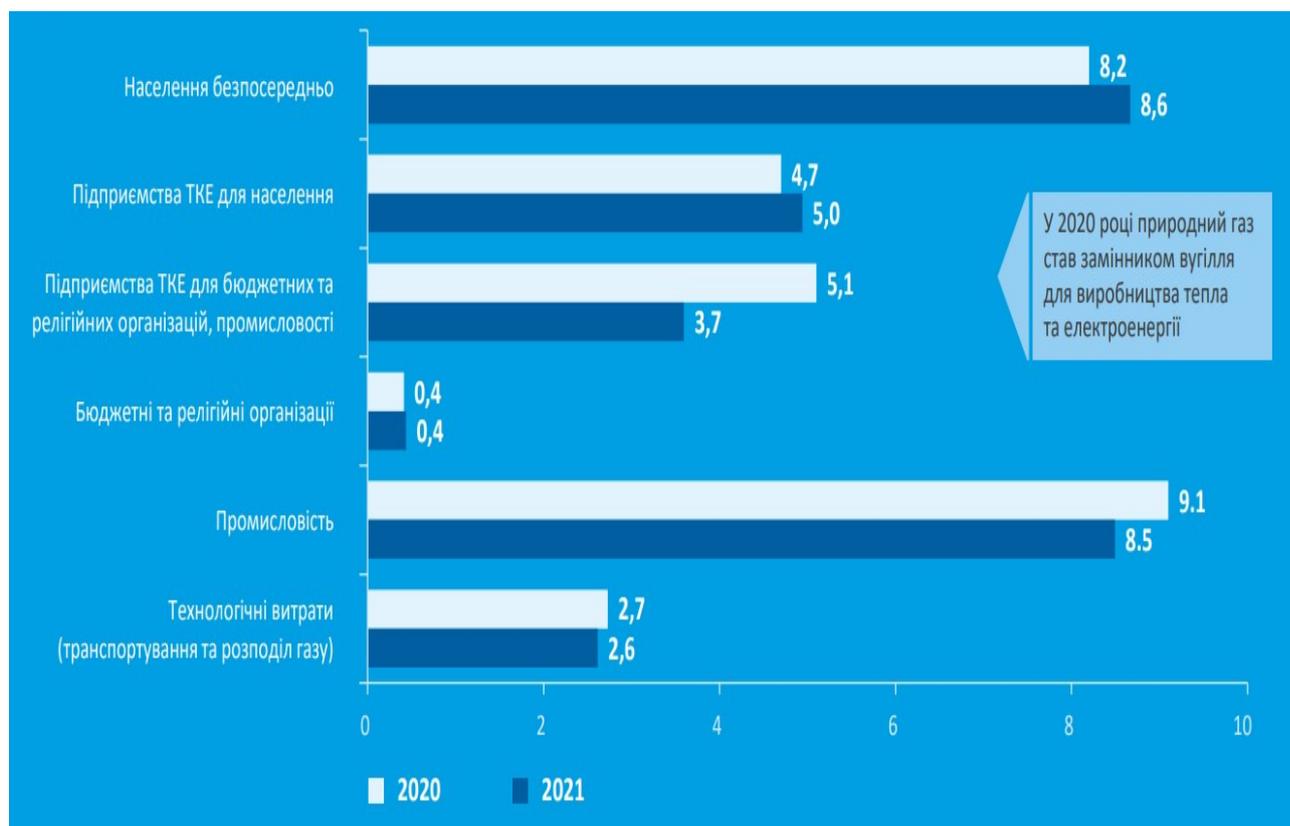

Рисунок 1.3 – Динаміка споживання газу в Україні у 2020-2021 рр., млрд. м³ [65]

При цьому Україна імпортує природний газ з країн Європи (рисунок 1.4).

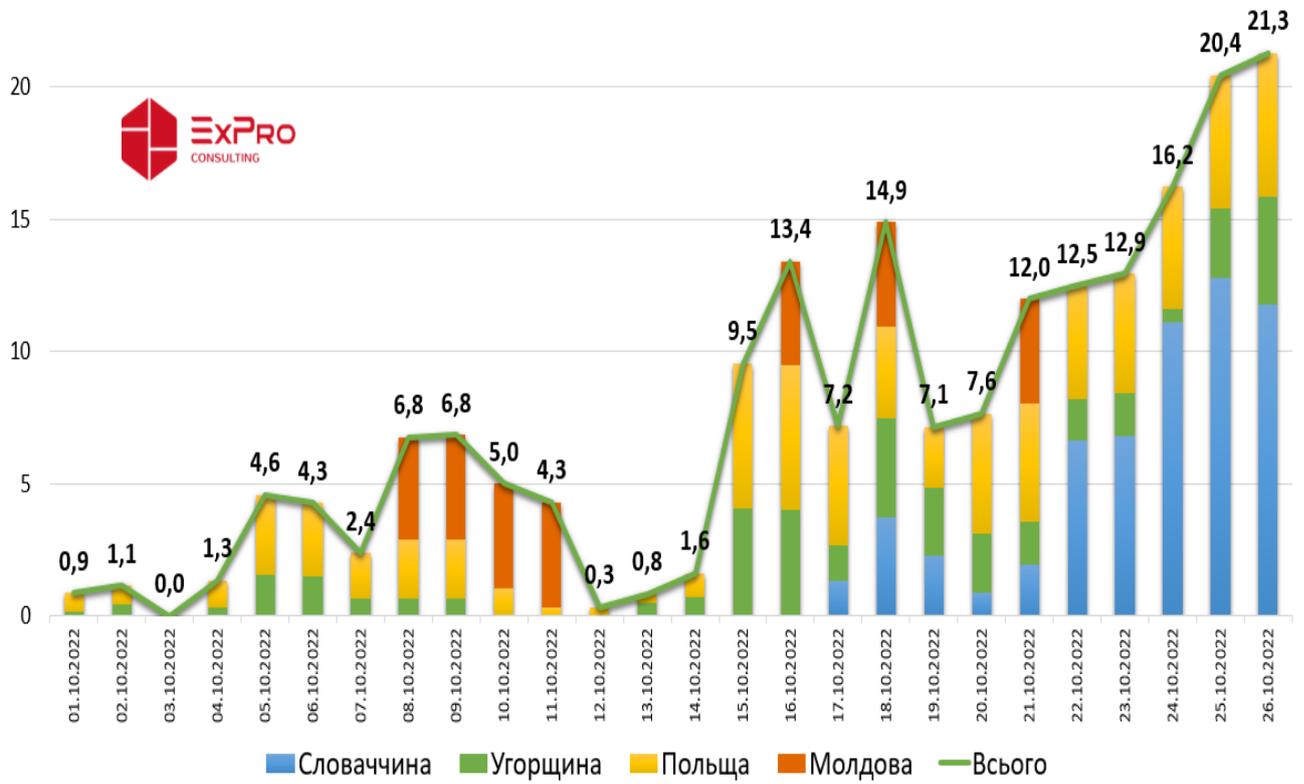

Рисунок 1.4 – Динаміка імпорту природного газу з Європи в Україну у жовтні 2022 року [66]

Заборона розповсюджується на:

- рідке паливо (мазут);
- кам'яне вугілля, антрацит; брикети, котуни та аналогічні види палива, одержані з кам'яного вугілля (крім коксівного вугілля);
- природний газ українського походження.

Українська ГТС – друга за величиною мережа підземних газосховищ у Європі. Вона розрахована на виконання повного комплексу операцій з видобутку, зберігання, транспортування та розподілу газу та включає:

- газопроводи різних типів (магістральні, розподільні, перемички);
- підземні сховища газу;
- газорозподільні станцій;
- газорегуляторні пункти;
- компресорні станція;
- ділянки підводів та відводів.

Українська ГТС складається з 13 об'єктів і розділена на чотири комплекси:

- Київський (Північний);
- Прикарпатський (Західний);
- Причорноморський (Південний);
- Донецький.

Загальна ємність сховищ становить понад 32 мільярди кубічних метрів газу при максимально можливому закачуванні за добу 250 мільйонів кубів. Потенціал української ГТС дозволяє за необхідності збільшити обсяги газу, що транспортується:

- до 195 млрд м³ на рік до держав Центральної та Західної Європи;
- до 30 млрд м³ на рік до Туреччини та на Балкани.

20,4 тис. км розподільних газопроводів та 664 газорозподільні пункти обслуговує акціонерне товариство «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»», яке є об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи і входить до складу газорозподільної системи України.

Дане підприємство є правонаступником відкритого акціонерного товариства по газопостачанню та газифікації «Полтавагаз», що було засноване за наказом Державного Комітету України по нафті і газу від 11 березня 1994 року – шляхом перетворення державного підприємства по газопостачанню та газифікації «Полтавагаз» у ВАТ (відповідно до Указу Президента України «Про корпоратизацію підприємств» від 15 червня 1993 року) та перейменоване 26 липня 2011 року відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» підприємство у Публічне акціонерне товариство по газопостачанню та газифікації «Полтавагаз». У 2015 році у зв'язку з реформуванням відповідно до Закону України «Про засади функціонування ринку природного газу» газової сфери та розмежуванням функцій з розподілу та постачання природного газу населенню з ПАТ «Полтавагаз» відокремлено і створено ТОВ «Полтавагаз збут», яке в установленому законом порядку отримало ліценцію на газопостачання.

26.03.2015 р. за рішенням Національної комісії з державного регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг ПАТ по газопостачанню та газифікації «Полтавагаз» видано ліцензію на право провадження господарської діяльності з розподілу природного, нафтового газу і газу (метану) вугільних родовищ та з

постачання природного газу, газу (метану) вугільних родовищ за регульованим тарифом на території м. Полтава та Полтавської області (крім міст Кременчук, Лубни, Комсомольськ, Лубенського, Пирятинського, Оржицького, Гребінківського, Гадяцького, Семенівського та Кременчуцького районів Полтавської області та села Радянське Кобеляцького району Полтавської області).

12.04.2019 року ПАТ по газопостачанню та газифікації «Полтавагаз» перейменовано у Акціонерне товариство «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»».

Основним напрямком його діяльності відповідно до статуту (додаток А) є розподілення природного газу населенню, установам, організаціям бюджетної сфери та промисловим споживачам.

У сфері обслуговування АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» перебуває 17 адміністративних районів, два міста обласного підпорядкування – Полтава і Миргород. Товариство обслуговує 20376,59 км розподільних газопроводів. Структурними підрозділами АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» є Глобинський, Диканський, Карлівський, Кобеляцький, Лохвицький, Миргородський, Чутівський, Полтавський РГП (рисунок 1.5).

У складі підприємства знаходяться:

- потужний повірочний сертифікований центр промислових лічильників газу;
- атестована органами державної стандартизації виробнича лабораторію, оснащена 2 пересувними унікальними лабораторіями для пошуку витоків на газопроводах ;
- 8 лабораторій по повірці побутових лічильників газу;
- чутливі газоіндикатори для діагностики системи газопостачання;
- лабораторні хроматографи «Хромос ГХ-1000», «Кристалл 2000М» для визначення фізико – хімічного аналізу природного газу;
- близько 8,5 тис. засобів дистанційного зняття контрольних показників лічильників газу в побутових споживачів;
- потужний автопарк зі спецтехнікою.

Рисунок 1.5 – Структурні підрозділи - управління експлуатації газорозподільної системи (УЕГС) АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»»

Статутом АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» визначено, що предметом його діяльності є (додаток А): розподілення газу; - будівництво; проектні роботи; господарське управління будівництвом; виконання функцій замовника по будівництву та проектуванню об'єктів цивільного та соціально-побутового призначення; укладання угод генерального підряду при будівництві житлових масивів та об'єктів соціально-побутового призначення, організація та проведення тендерних торгів між виконавцями робіт; роботи з завершення будівництва та ремонту (штукатурні роботи, столярні роботи, роботи з покриття підлоги та облицювання стін плиткою, роботи із скління, малярні роботи, інші роботи з завершення будівництва та ремонту, електромонтажні роботи); діяльність у сфері архітектури; інженерна та технічна діяльність пов'язана з будівництвом; дизайнерська діяльність; операції з нерухомістю; фінансово-економічна діяльність; посередницькі послуг; торгівля і послуги (експортно-імпортні торгові операції, торгівельна діяльність, у тому числі оптова та роздрібна торгівля, дрібнооптова торгівля, комісійна, торгово-закупівельна та торгово-посередницька діяльність; організація та проведення; виробничо-господарська діяльність; інформаційно-консультаційна та консалтингова діяльність; охоронна

діяльність; рекламна і видавнича діяльність; громадське харчування; здійснення лізингових операцій, надання лізингових послуг; інформатика та комп'ютеризація; транспортно-експедиційні послуги; діяльність пов'язана з автотранспортними засобами; юридичні послуги; інші послуги, що надаються юридичним та фізичним особам; професійна, наукова та технічна діяльність; зовнішньоекономічна діяльність; здійснення будь-якої іншої діяльності, не забороненої законодавством України.

Головною метою діяльності даного підприємства відповідно до статуту (додаток А) є отримання прибутку від провадження господарської діяльності; створення високо конкурентного бізнесу з використанням кращих підходів та методів управління; підвищення ефективності діяльності; побудова системи взаємовідносин із зовнішнім середовищем (клієнтами, партнерами, конкурентами) на принципах відкритості та прозорості.

Акціонерами АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» є фізичні і юридичні особи, а також держава в особі органу, уповноваженого управляти корпоративними правами держави. Статутний капітал товариства становить 435070,65 грн. і складається за рахунок 414353 простих іменних акцій номінальною вартістю 1,05 грн.

АТ є юридичною особою, має поточний рахунок в національній та в іноземній валюті та інші рахунки в установах банку, круглу печатку та штамп зі своїм найменуванням.

Управління та контроль за діяльністю підприємства здійснюють Загальні збори, Наглядова рада, Правління (виконавчий орган), Ревізійна комісія.

Вищим органом управління діяльністю підприємства згідно з організаційною структурою управління (рисунок 1.6) є Загальні збори акціонерів, до виключної компетенції яких належать: визначення основних напрямів діяльності, внесення змін до статуту, прийняття рішень про анулювання акцій, їх розміщення, зміну статутного капіталу, тощо (додаток А).

Наглядова рада товариства є колегіальним органом, який призначено для захисту прав акціонерів, і який в межах компетенції, визначеної законодавством здійснює управління товариством та контролює й регулює діяльність Правління.

Виконавчим органом АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» є Правління - колегіальний виконавчий орган, який здійснює управління поточною діяльністю. До його складу згідно із статутом входить 9 осіб, в тому числі голова Правління, перший заступник голови Правління, заступники голови Правління та члени Правління. Правління підзвітне Загальним зборам та Наглядовій раді. Для проведення перевірки фінансово-господарської діяльності підприємства на Загальних зборах обирається Ревізійна комісія у складі 3 осіб.

Керівництво повсякденною господарською діяльністю АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» забезпечує Голова Правління, який обирається Наглядовою радою на умовах визначених контрактом. В теперішній час обов'язки Голови Правління виконує – Порєбняк С.С. Він несе персональну відповідальність за виконання доручених йому повноважень, розподіляє обов'язки між заступниками і керівниками відокремлених та функціональних структурних підрозділів Товариства. Голова Правління очолює адміністрацію товариства та має право укладати договори та інші угоди від імені товариства, організовує і забезпечує виконання поточних та перспективних планів, розпоряджається майном товариства, включаючи його грошові кошти, видає накази, інші акти, подає Загальним зборам звіт про діяльність товариства, виконує інші функції, необхідні для забезпечення організації роботи та статутної діяльності.

Керівництво виробничо-технологічною складовою діяльності підприємства здійснює головний інженер. Він організує забезпечення підприємства всіма необхідними для його виробничої діяльності матеріальними ресурсами відповідної якості та їх раціональне використання з метою скорочення витрат виробництва і одержання максимального прибутку, розроблення проектів перспективних і річних планів матеріально-технічного забезпечення виробництва на основі визначення потреби підрозділів підприємства в матеріальних ресурсах (сировині, матеріалах, напівфабрикатах, обладнанні, комплектуючих виробках, паливі, енергії тощо) з використанням прогресивних норм витрат, підготовку і укладання договорів поставок з матеріально-технічного забезпечення підприємства, встановлення та розширення прямих постійних і

Рисунок 1.6 – Організаційна структура управління АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»»

довгострокових господарських зв'язків з постачальниками, доставку матеріальних ресурсів згідно з передбаченими у договорах строками, контроль їх кількості, якості і комплектності та збереження на складах. До його компетенції належить організація виконання вимог і порядку ліцензування, оформлення технічної документації, контроль за правильністю експлуатації, ремонту, технічного обслуговування обладнання, автотранспортного господарства, виконанням планових завдань в установлені терміни, ефективним використання ресурсів підприємства.

Керівництво виробничо-господарською діяльністю транспортної служби, контроль за правильністю експлуатації, ремонту, технічного обслуговування автотранспорту, обладнання, паркового господарства, виконанням планових завдань в установлені терміни, ефективне використання транспорту, за своєчасним представленням автотранспорту на щорічний, а для спеціального автотранспорту - щоквартальний технічний огляд здійснює Начальник автотранспортного управління та загальних питань.

Начальник управління з питань безпеки повинен:

- забезпечувати організацію охорони об'єктів та матеріальних цінностей підприємства;
- здійснювати контроль за ввозом і вивозом (виносом) матеріальних цінностей;
- забезпечити припинення спроб несанкціонованого проникнення на охоронюваний об'єкт;
- здійснювати контроль за роботою встановлених на підприємстві приладів охоронної й пожежної сигналізації;
- з'ясовувати причини спрацьовування сигналізації і вживати заходів до затримки порушників або ліквідації пожежі;
- забезпечити контроль здавання та приймання під охорону обладнаних сигналізацією відособлених приміщень;
- здійснювати дії по попередженню і припиненню правопорушень на об'єктах;
- координувати роботу служби безпеки і охорони.

Заступник голови правління з обліку та економіки забезпечує керівництво фінансово-економічною складовою діяльності підприємства.

Начальник фінансово-економічного управління АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» виконує такі завдання та обов'язки:

- організує проведення економічного аналізу господарської діяльності підприємства на підставі даних управлінського обліку і звітності з метою виявлення внутрішньогосподарських резервів, усунення необґрунтованих затрат, ефективного використання ресурсів підприємства.

- формує бюджет підприємства на підставі показників аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства і контролює його виконання з метою раціонального використання фінансових ресурсів.

- здійснює заходи з ефективного використання фінансових ресурсів підприємства для забезпечення його фінансової стійкості.

- контролює законність списання з нестач, дебіторської заборгованості і інших витрат.

- керує працівниками кредитного відділу і відділу праці та заробітної плати.

Головний бухгалтер – Макарова О.А. забезпечує ведення бухгалтерського обліку, дотримуючись єдиних методологічних засад, встановлених Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [5], з урахуванням особливостей діяльності господарства і технології оброблення облікових даних.

Начальник відділу кадрів забезпечує організацію обліку особового складу підприємства.

За зв'язки з громадськістю і висвітлення діяльності підприємства в засобах масової інформації відповідає прес-служба.

Діюча структура є ефективною і передбачає наявність загального керівника і керівників підрозділів, які повинні розділяти свій вплив на співробітників відповідно до поставлених перед ними завдань.

1.2 Організація бухгалтерського обліку в АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»»

Бухгалтерський облік АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» надає інформацію про стан і рух його засобів, джерела їх утворення і господарські процеси, пов'язані із постачанням матеріалів, виробництвом продукції та її реалізацією, а також про фінансові результати господарської діяльності. Бухгалтерський облік підприємства регулюється Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [5], відповідно до якого, бухгалтерський облік – процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень[5].

Бухгалтерський облік на підприємстві, зокрема в АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» має такі особливості:

- є суцільним і безперервним. Він охоплює всі господарські операції, що здійснюються на підприємстві, і відображає їх в хронологічній послідовності з моменту створення підприємства до ліквідації;
- кожна господарська операція підтверджується відповідним документом;
- облікова інформація обробляється в чітко визначені періоди часу (місяць, квартал, рік) і за розробленими правилами;
- регламентований законами України і нормативно-правовими актами;
- усі об'єкти обліку незалежно від застосування натуральних і трудових вимірників обов'язково відображаються в єдиному грошовому вимірнику, що дозволяє узагальнювати різні господарські процеси і операції.

Головними завданнями бухгалтерського обліку АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» є:

- формування повної та достовірної інформації про діяльність підприємства та його фінансово-майновий і фінансовий стан;
- забезпечення контролю за законністю господарських операцій, що здійснюються на підприємстві, дотриманням планових показників, збереженням і раціональним використанням майна.

Для забезпечення виконання покладених на бухгалтерський облік завдань і вимог він має відповідати принципам, визначеним Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [13], згідно з яким принцип бухгалтерського обліку – це правило, яким слід керуватися при вимірюванні, оцінці та реєстрації господарських операцій і при відображенні їх результатів у фінансовій звітності. Бухгалтерський облік та фінансова звітність АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» формуються у відповідності з принципами: обачності, автономності, нарахування та відповідності доходів і витрат, історичної фактичної собівартості, превалювання сутності над формою, періодичності, безперервності, єдиного грошового вимірника, повноти висвітлення, послідовності.

Організація бухгалтерського обліку на підприємстві – це система методів, способів, заходів, які забезпечують його оптимальне функціонування та розвиток відповідно до мети і цілей. Питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві належать до компетенції його власника (власників) або уповноваженого органу (посадової особи) відповідно до законодавства та установчих документів [5]. Для АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» такою посадовою особою є Голова правління.

Він несе відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, реєстрів і звітності протягом встановленого терміну, але не менше трьох років [5].

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [5] для забезпечення ведення бухгалтерського обліку підприємство самостійно обирає одну з форм його організації (рисунок 1.7).

В АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» бухгалтерський облік здійснюється бухгалтерією (рисунок 1.8), яку очолює головний бухгалтер.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність України» [5] він: виконує обов'язки наведені на рисунку 1.9.

Заступник головного бухгалтера виконує обов'язки головного бухгалтера за його відсутності, формує статистичну звітність, контролює виконання обов'язків бухгалтерами підприємства.

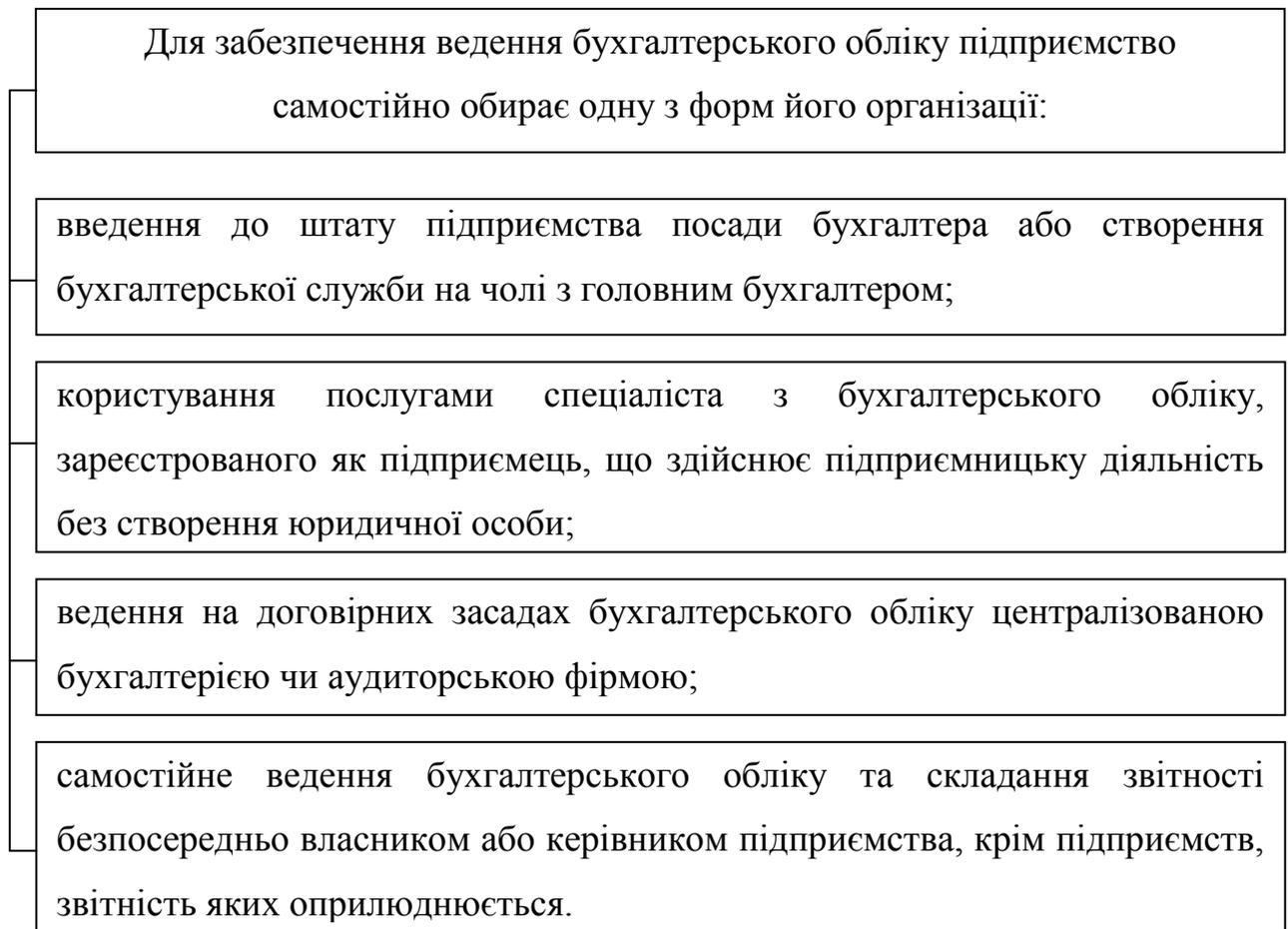

Рисунок 1.7 – Форми організації фінансового обліку на підприємстві

Рисунок 1.8 – Структура бухгалтерії АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»»

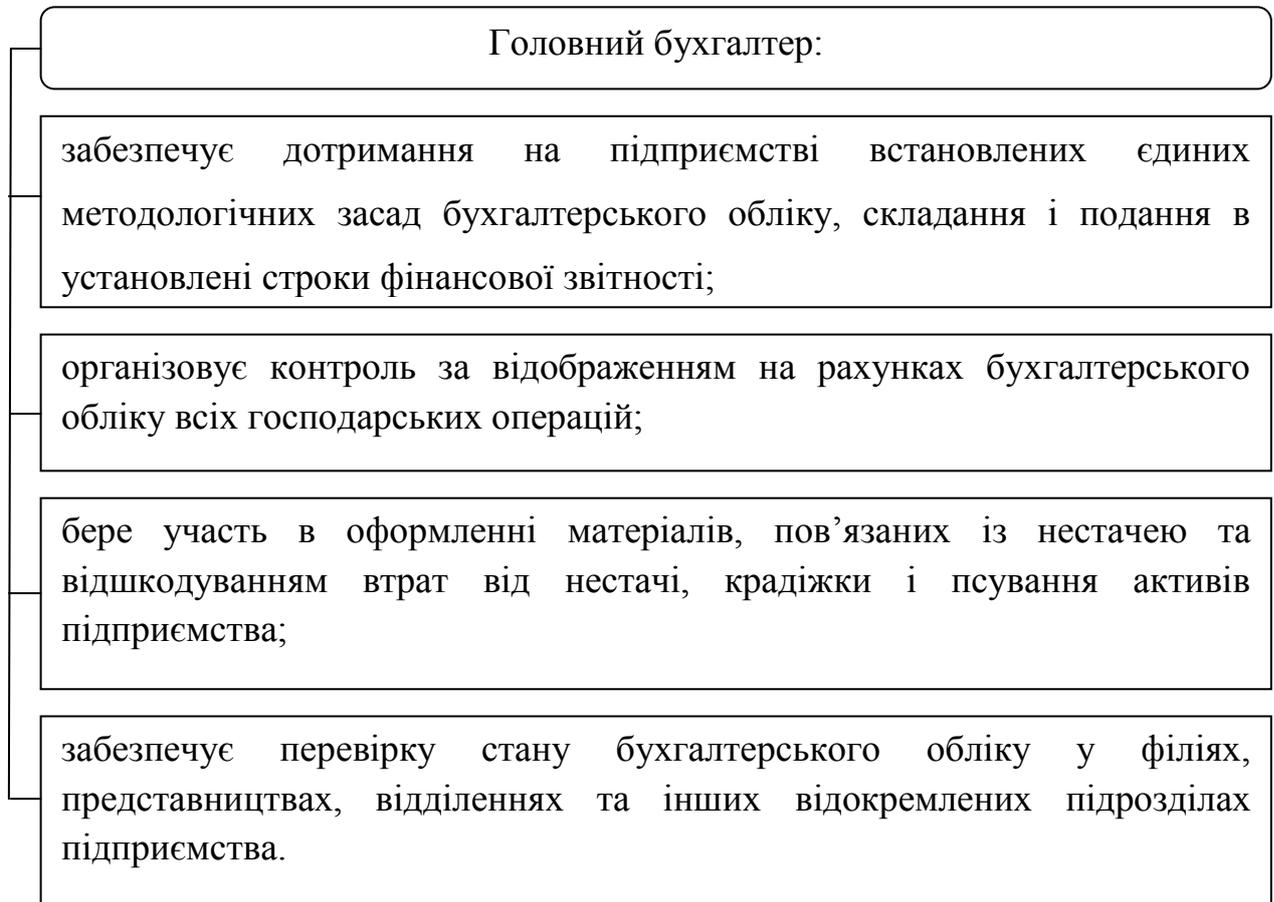

Рисунок 1.9 – Обов'язки головного бухгалтера АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»»

Група з обліку розрахунків із споживачами здійснює облік і контроль розрахунків із споживачами природного газу – юридичними і фізичними особами; повне і своєчасне документування всіх операцій з руху їх заборгованості; дотримання розрахункової і фінансової дисципліни учасників розрахункових відносин. Посадова інструкція бухгалтера з обліку розрахунків з дебіторами АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» Марусенко Світлани Анатоліївни наведена в додатку Б.

Група з обліку заробітної плати здійснює прийом, аналіз і контроль табелів обліку робочого часу і готує їх до облікової обробки; приймає і контролює правильність оформлення листків з тимчасової непрацездатності та інших документів, що підтверджують право на відсутність працівника на роботі, готує їх до облікової обробки, забезпечує складання звітності; здійснює нарахування заробітної плати працівникам підприємства, контроль за витрачанням фонду оплати праці; відображає операції на рахунках бухгалтерського обліку; здійснює

нарахування та перерахування єдиного страхового внеску; виконує інші доручення головного бухгалтера (його заступника).

Група з обліку матеріальних цінностей відповідає за ведення обліку сировини і матеріалів. здійснює контроль за оприбуткуванням та витрачанням матеріалів, складає відповідні бухгалтерські проведення тощо.

Група з обліку витрат, доходів і фінансових результатів забезпечує спостереження і контроль за фактичним рівнем витрат порівняно з їх нормативами і плановими розмірами з метою виявлення відхилень та формування економічної стратегії на майбутнє; виявлення й оцінку економічних результатів виробничої діяльності структурних підрозділів; систематизацію інформації управлінського обліку виробничої діяльності для прийняття рішень, облік і контроль рівня доходів та визначення фінансових результатів.

Група з обліку необоротних активів забезпечує: контроль за зберіганням необоротних активів; своєчасне, правильне документальне оформлення відображення в обліку надходження основних засобів, їх внутрішнього переміщення (з цеху в цех, зі складу на склад, з відділу у відділ тощо), ефективного використання, вибуття (ліквідація, реалізація, безкоштовна передача); своєчасне (щомісячне) відображення в обліку зносу (амортизації) основних засобів; відображення в обліку витрат на ремонт основних засобів; визначення результатів від ліквідації, а також збитків від списування не повністю амортизованих об'єктів основних засобів; виявлення зайвих та морально застарілих основних засобів.

Група з обліку податків, банківських і касових операцій здійснює облік і контроль руху грошових коштів та розрахунків з кредиторами, зокрема з бюджетом, на підприємстві. Вона забезпечує своєчасне оформлення первинних документів, відображення операцій з одержання і перерахування грошових коштів з поточного рахунка, виплати і оприбуткування готівки в касі, формування облікових регістрів з обліку грошових коштів.

Підприємство самостійно визначає складові організації обліку (рисунок 1.10) [5].

Облікова політика - це вибір підприємством конкретних методик, форм, техніки ведення і організації бухгалтерського обліку, виходячи з установлених

правил і особливостей діяльності (організаційних, технологічних, чисельності і кваліфікації облікових кадрів, рівня технічного оснащення бухгалтерії). Згідно з Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [5], облікова політика – сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності .

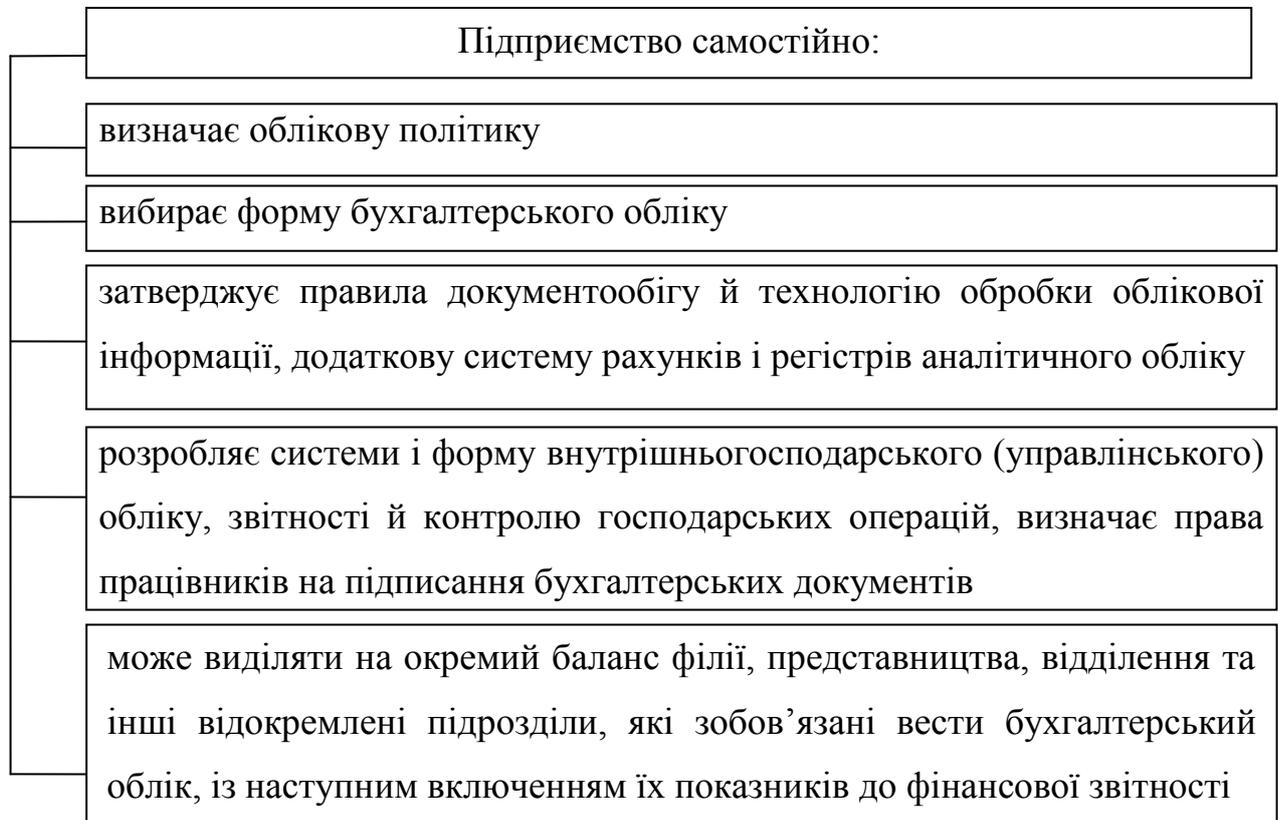

Рисунок 1.10 – Складові організації обліку підприємства

Основними елементами облікової політики АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» відповідно до наказу про облікову політику (додаток В) є:

- амортизація основних засобів нараховується прямолінійним методом.
- амортизація нематеріальних активів нараховується прямолінійним методом.
- довгострокова дебіторська заборгованість оцінюється за амортизованою вартістю із застосуванням ефективної ставки відсотка.
- оцінка запасів при вибутті здійснюється за методами середньозваженої собівартості та ФІФО.

Під формою ведення бухгалтерського обліку розуміють систему взаємопов'язаних облікових реєстрів певної форми (будови) та змісту, що

зумовлює послідовність і техніку облікової реєстрації. Форма ведення бухгалтерського обліку як певна система реєстрів бухгалтерського обліку, порядку і способу реєстрації та узагальнення інформації обирається підприємствами самостійно з додержанням єдиних засад бухгалтерського обліку та з урахуванням особливостей своєї діяльності й технології обробки облікових даних.

АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» застосовує автоматизовану форму бухгалтерського обліку.

Інформація про господарські операції, що відбуваються на підприємстві, переноситься до облікових реєстрів автоматизованої форми з первинних облікових документів. Для забезпечення організованого руху цих документів на підприємстві створено графік документообігу.

Для забезпечення внутрішніх споживачів та потреб керівництва докладною, достовірною інформацією про доходи та витрати як по підприємству в цілому, так і його окремих складових в АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» групою обліку витрат, доходів і фінансових результатів здійснюється управлінський облік.

Аналіз системи організації бухгалтерського обліку АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» свідчить, що вона відповідає вимогам законодавства.

1.3 Аналіз основних економічних показників діяльності АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки

Ефективність управління діяльністю підприємства залежить від повноти, цілеспрямованості, своєчасності проведення її економічного аналізу. Економічний аналіз – це вивчення взаємодії технічних та економічних процесів, що встановлюється в процесі виробництва, та з'ясування їхнього впливу на економічні результати діяльності підприємства. В таблиці 1.1 наведено розрахунок основних економічних показників фінансово-господарської діяльності АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки, проведений за даними фінансової звітності (додаток Д, Е, Ж).

Таблиця 1.3

Основні показники діяльності АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки

№	Показники	Одиниці виміру	Джерела інформації, розрахунок	2018 рік	2019 рік	2020 рік	Відхилення			
							абсолютне 2019 р. від 2018р., тис. грн.	темп зростання 2019 р. від 2018 р., %	абсолютне 2020 р. від 2019 р., тис. грн.	темп зростання 2020 р. від 2019 р., %
1	2	3	4	5	6	7	8	9		
1. АКТИВИ										
1.1	Активи всього	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1300, гр.4	461371	508648	616316	47277	110,25	107668	121,17
1.2	Необоротні активи	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1095, гр.4	367659	379014	444974	11355	103,09	65960	117,47
1.2.1	Нематеріальні активи	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1000, гр.4	24247	23016	23053	-1231	94,92	37	100,16
1.2.2	Незавершені капітальні інвестиції	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1005, гр.4	0	0	0	0	х	0	х
1.2.3	Основні засоби	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1010, гр.4	334191	349484	382647	15293	104,58	33163	10,94

Продовження таблиці 1.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.2.4	Довгострокові біологічні активи	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1020, гр.4	0	0	0	0	x	0	x
1.2.5	Довгострокові фінансові інвестиції	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1030+1035, гр.4	0	0	30788	0	x	30788	x
1.2.6	Інші необоротні активи	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1040+1045+1090, гр.4	9221	6514	8486	-2707	70,64	1972	130,27
1.3	Оборотні активи	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1195, гр.4	93712	129634	171342	35922	138,33	41708	132,17
1.3.1	Запаси	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1100+1110+1115, гр.4	21103	22371	28216	1268	106,01	5845	126,13
1.3.2	Дебіторська заборгованість	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1125+1130+1135+1136+1145+1155+1120, гр.4	33478	57223	65184	23745	170,93	7961	113,91

Продовження таблиці 1.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.3.3	Грошові кошти і їх еквіваленти	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1160+1165, гр.4	24344	46475	73110	22131	190,9095	26635	157,31
1.3.4	Інші оборотні активи	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1190+1170, гр.4	14787	3565	4832	-11222	24,10901	1267	135,54
2. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ										
2.1	Зобов'язання всього	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1595+1695+1 700, гр.4	385314	491492	548149	106178,00	127,56	56657,00	-111,53
2.2	Довгострокові зобов'язання	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1595, гр.4	115489	58222	75307	-57267,00	50,41	17085,00	-129,34
2.3	Поточні зобов'язання	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1695, гр.4	269825	433270	472842	163445,00	160,57	39572,00	-109,13
2.3.1	Короткострокові кредити	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1600, гр.4	0	0	0	0,00	x	0,00	x
2.3.2	Кредиторська заборгованість за товари	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1615, гр.4	173161	342161	367090	169000,00	197,60	24929,00	-107,29

Продовження таблиці 1.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2.3.3	Кредиторська заборгованість за розрахунками	тис. грн.	2.3-2.3.1- 2.3.2-2.3.4	96664	51221	65245	-45443,00	52,99	14024,00	-127,38
2.3.4	Доходи майбутніх періодів	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1665, гр.4	0	0	0	0,00	x	0,00	x
2.3.5	Забезпечення витрат і платежів	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1520+1525+ 1660, гр.4	146907	80943	95986	-65964,00	55,10	15043,00	-118,58
3. ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ										
3.1	Власний капітал – усього	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1495, гр.4	76057	17156	68167	-58901	22,56	51011	123,77
3.2	Зареєстрований (пайовий) капітал	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1400, гр.4	435	435	435	0	100,00	0	100
3.3	Додатковий капітал	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1410, гр.4	137034	140312	150310	3278	102,39	9998	107,13
3.4	Резервний капітал	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1415, гр.4	109	109	109	0	100,00	0	100
3.5	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1420, гр.4	-69644	-131823	-90810	-62179	189,28	41013	68,89

Продовження таблиці 1.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
3.6	Неоплачений капітал	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1425, гр.4	0	0	0	0	х	0	0
4. ДОХОДИ І ВИТРАТИ										
4.1	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	тис. грн.	Ф.2, ряд. 2000, гр.3	523643	425774	621979	-97869	81,30	196205	146,08
4.2	Собівартість реалізованої продукції	тис. грн.	Ф.2, ряд 2050, гр.3	584646	528537	578474	-56109	90,40	49937	109,45
4.3	Валовий прибуток (збиток)	тис. грн.	Ф.2, ряд 2090 (2095), гр.3	-61003	-102763	43505	-41760	168,46	146268	142,34
4.4	Прибуток (збиток) від операційної діяльності	тис. грн.	Ф.2, ряд 2190 (2195), гр. 3	-74345	-100294	11890	-25949	134,90	112184	111,86
4.5	Прибуток (збиток) до оподаткування	тис. грн.	Ф 2, ряд 2290 (2295), гр. 3	-75808	-102894	41103	-27086	135,73	143997	139,95
4.6	Чистий прибуток (збиток)	тис. грн.	Ф.2, ряд 2350 (2355), гр.3	-75825	-103511	41013	-27686	136,51	144524	139,62

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
5. ПОКАЗНИКИ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ										
5.1	Рентабельність продажу	%	4.3/4.1*100%	-11,65	-24,14	6,99	-12,49	у 2 рази	31,13	-28,96
5.2	Середня вартість активів	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1300 (гр.3+гр.4)/2	431476	295502,5	562482	-135974	68,49	266979,5	190,35
5.3	Рентабельність активів	%	4.6/5.2*100%	-17,573	-35,03	7,29	-17,457	199,34	42,32	-20,81
5.4	Середній розмір власного капіталу	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1495(гр.3+гр.4)/2	110936	46606,5	42661,5	-64329,5	42,01	-3945	91,54
5.5	Рентабельність власного капіталу	%	4.6/5.4*100%	-68,351	-222,1	96,14	-153,749	у 3 рази	318,24	-43,29
5.6	Середній розмір власного оборотного капіталу	тис. грн.	Ф.1, ряд. 1495+1500+ +1510+1515- 1095 (гр. 3+ гр. 4) / 2	-227903	-308244,5	-350970	-80341,5	135,25	-42725,5	113,86
5.7	Рентабельність власного оборотного капіталу	%	4.6 / 5.6 * 100	x	x	x	x	x	x	x

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
6. ТРУДОВІ ПОКАЗНИКИ										
6.1	Обсяг реалізованої продукції	тис. грн.	Ф.1- підприємн, р.3, гр. 2	523643	425774	621979	-97869	81,31	196205	146,08
6.2	Середньооблікова кількість працівників	Осіб	Ф.1- підприємн, р.6, р. 600	1924	1902	1953	-18	98,86	51	102,68
6.3	Продуктивність праці одного працівника	тис. грн./особу	6.1/6.2	272,16	223,86	318,47	-48,3	82,25	94,61	142,26
6.4	Фонд оплати праці усіх працівників	тис. грн.	Ф.1-ПВ, р.3, ряд. 5010	-	-	-	-	-	-	-
6.5	Фонд робочого часу	люд-год	Ф.1- підприємн, р.6, р. 601	-	-	-	-	-	-	-
6.6	Рівень оплати праці за 1 люд-год	тис. грн/люд- год	6.4/6.5	-	-	-	-	-	-	-
6.7	Середня заробітна плата 1-го працівника	тис. грн.	6.4/6.2	-	-	-	-	-	-	-

Продовження таблиці 1.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
7. ПОКАЗНИКИ МАЙНОВОГО СТАНУ										
7.1	Первісна вартість основних засобів на кінець року	тис. грн.	Ф.5, ряд 260, гр.14	576491	612265	667700	35774	106,21	55435	109,05
7.2	Коефіцієнт придатності основних засобів на кінець року	-	1.2.3 / 7.1	0,58	0,58	0,58	0	100	0	100,0
7.3	Вартість введених в дію основних засобів	тис. грн.	Ф. 5, ряд 260, гр.5	0	82961	113037	82961	100	30076	136,25
7.4	Коефіцієнт оновлення основних засобів	-	7.3/7.1	0	0,14	0,17	0,14	100	0,03	124,94
8. ПОКАЗНИКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ										
8.1	Капітальні інвестиції за рік	тис. грн.	Ф. 5, ряд 340	0	0	0	0	x	0	x
8.2	Фінансові інвестиції за рік	тис. грн.	Ф 5, ряд 420	0	0	30788	0	x	30788	x

Продовження таблиці 1.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
9. ПОКАЗНИКИ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ										
9.1	Середній розмір дебіторської заборгованості	тис. грн.	Ф.1, ряд 1120+1125+1130 +1135+1136+1140+1145+1155 (гр. 3+ гр. 4) / 2	25180	45351	60203,5	20171	180,11	60203,5	132,75
9.2	Оборотність дебіторської заборгованості	Оборот	4.1 / 9.1	20,8	9,39	10,33	-11,14	45,14	0,94	110,04
9.3	Середній розмір кредиторської заборгованості	тис. грн.	Ф.1, ряд 1600+1605+1615+1620+1625 +1630+1635+1640+1645+1690(гр3+гр 4) / 2	179861,5	300096	406958,5	120234,5	166,85	106863	135,61

Продовження таблиці 1.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
9.4	Оборотність кредиторської заборгованості	оборот	4.2 / 9.3	3,25	1,76	1,42	-1,49	54,15	-0,34	80,71
9.5	Середній розмір запасів	тис. грн.	Ф.1, ряд 1100+1110 (гр.3+гр. 4)/2	24165,5	21737	25293,5	-2428,5	89,95	3556,5	116,36
9.6	Оборотність запасів	оборот	4.2 / 9.5	24,19	24,32	22,86	0,13	100,54	0,46	94,06
9.7	Середній період інкасації	дні	365 / 9.2	17,54	38,87	35,33	21,33	у 2 рази	-3,54	113,96
9.8	Середній період розрахунків з кредиторами	дні	365 / 9.4	112,3	207,24	256,78	94,94	184,54	49,54	123,90
9.9	Середній строк зберігання запасів	дні	365 / 9.6	15,08	15,01	15,96	-0,07	99,53	0,95	106,32
9.10	Період обороту грошових коштів	дні	9.7 – 9.8 +9.9	-79,68	-153,4	-205,49	-73,72	92,5	-52,09	133,99

Продовження таблиці 1.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
10. ГРОШОВІ ПОТОКИ										
10.1	Чистий грошовий потік від операційної діяльності	тис. грн.	Ф 3, ряд 3195	13140	27006	43148	13866	у 2 рази	16142	159,77
10.2	Чистий грошовий потік від інвестиційної діяльності	тис. грн.	Ф 3, ряд 3295	-266	-4875	-16513	-4609	у 17 разів	-11638	у 3 рази
10.3	Чистий грошовий потік від фінансової діяльності	тис. грн.	Ф 3, ряд 3395	0	0	0	0	х	0	х
10.4	Збільшення (зменшення) грошових коштів	тис. грн.	Ф 3, ряд 3400	12874	22131	26635	9257	171,9	4504	120,35
11. ПОКАЗНИКИ ЛІКВІДНОСТІ										
11.1	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2-0,3	1.3.3 / 2.3	0,09	0,107	0,155	0,017	-	0,048	х

Продовження таблиці 1.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
11.2	Коефіцієнт термінової ліквідності	0,7-0,8	(1.3.2+1.3.3) / 2.3	0,214	0,239	0,292	0,025	-	0,053	x
11.3	Коефіцієнт загальної ліквідності	2,0-2,5	1.3 / 2.3	0,347	0,299	0,362	-0,048	-	0,063	x
11.4	Коефіцієнт мобільності активів	≥ 0,5	1.3 / 1.1	0,203	0,255	0,278	0,052	-	0,021	x
11.5	Коефіцієнт співвідношення активів	> 1	1.3 ./ 1.2	0,796	0,342	0,385	-0,454	-	0,043	x
12. ПОКАЗНИКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ										
12.1	Коефіцієнт еконо- мічної не залеж- ності (автономії)	≥ 0,5	3.1 / (3.1 + 2.1)	0,164	0,84	0,85	0,676	x	0,01	x
12.2	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	≤ 0,5	2.1 / (3.1 +2.1)	0,836	0,97	0,89	0,134	x	- 0,08	x

Продовження таблиці 1.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
12.3	Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів	$> 0,5$	$(1.3 - 2.1)/1.3$	-3,112	-2,79	-2,19	0,322	x	0,6	x
2.4	Коефіцієнт маневрування	$\geq 0,5$	$(1.3 - 2.1)/3.1$	-3,833	-21,09	-5,53	-17,257	x	15,56	x
12.5	Коефіцієнт реальної вартості основних засобів у валюті балансу	0,3-0,5	1.2.3/1.1	0,724	0,69	0,62	-0,034	x	-0,07	x
12.6	Коефіцієнт інвестування	-	3.1/1.2.3	0,228	0,05	0,18	-0,178	x	- 0,13	x
12.7	Коефіцієнт фінансової стійкості	-	$(3.1+2.2)/(3.1+2.1)$	0,415	0,15	0,23	-0,265	x	0,08	x

За результатами розрахунку показників активів господарства встановлено наступне:

1. Вартість активів АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки зросла на 154945 тис. грн., або на 33,58 %. (рисунок 1.11), що є позитивною тенденцією. У структурі активів протягом періоду, що розглядається переважна частка належала необоротним активам (рисунок 1.12).

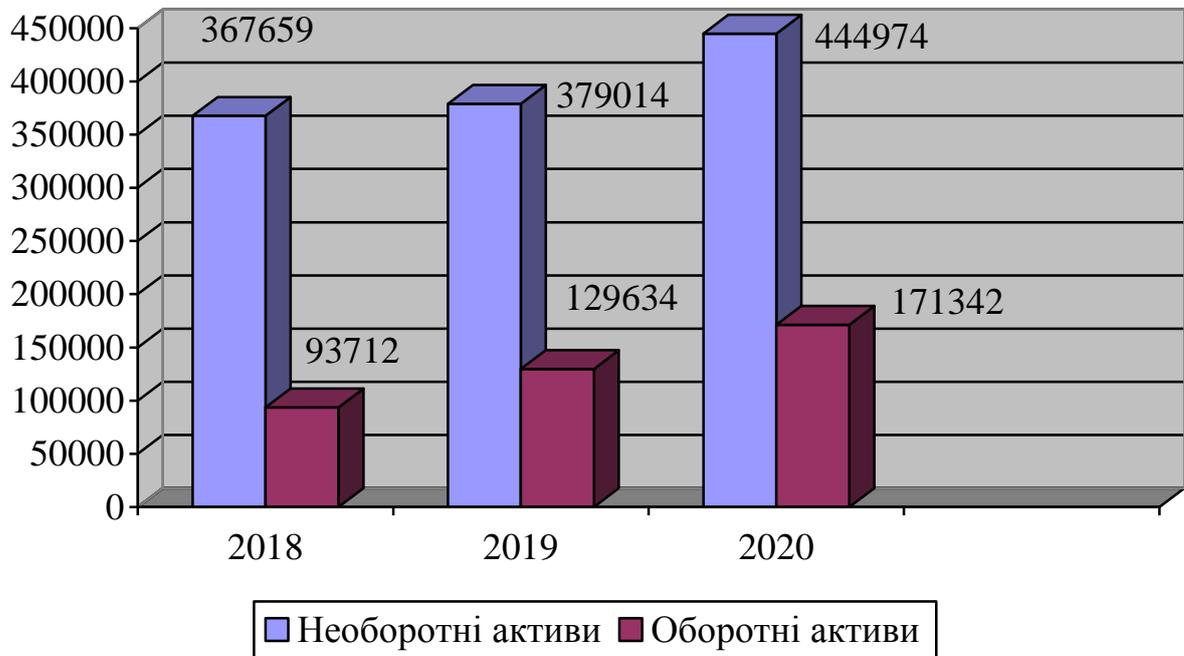

Рисунок 1.11 – Динаміка активів АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки, тис. грн.

2. Вартість необоротних активів АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки зросла на 154945 тис. грн., або на 121,02 %. При цьому склад необоротних активів протягом періоду, що розглядається змінювався, однак кожного року серед необоротних активів переважали основні засоби (таблиця 1.2). Вартість основних засобів протягом 2018-2020 років збільшилась на 48456 тис. грн., тобто на 14,5 %. Також зросла вартість нематеріальних активів – на 1194 тис. грн., або на 4,92% та інвестиційної нерухомості – 2016 тис. грн., або 31,16 %.

3. Вартість оборотних активів АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки збільшилася на 77630 тис. грн., або на 82,83 %.

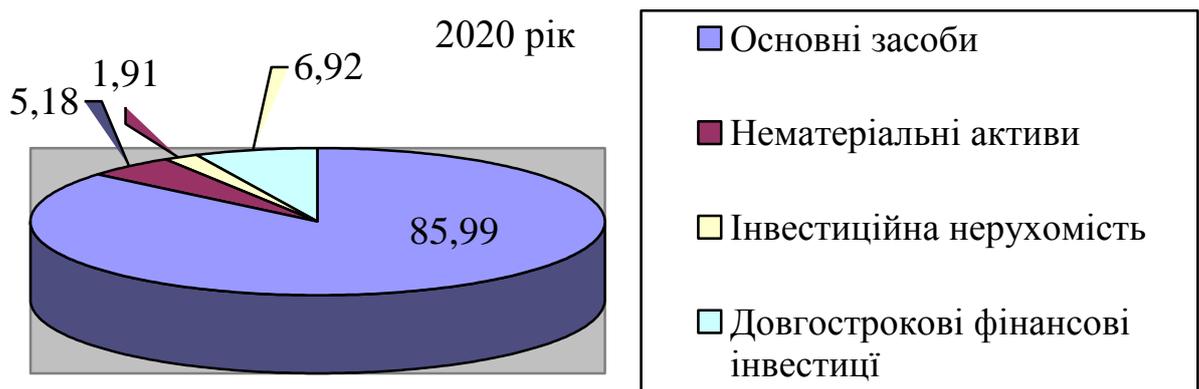
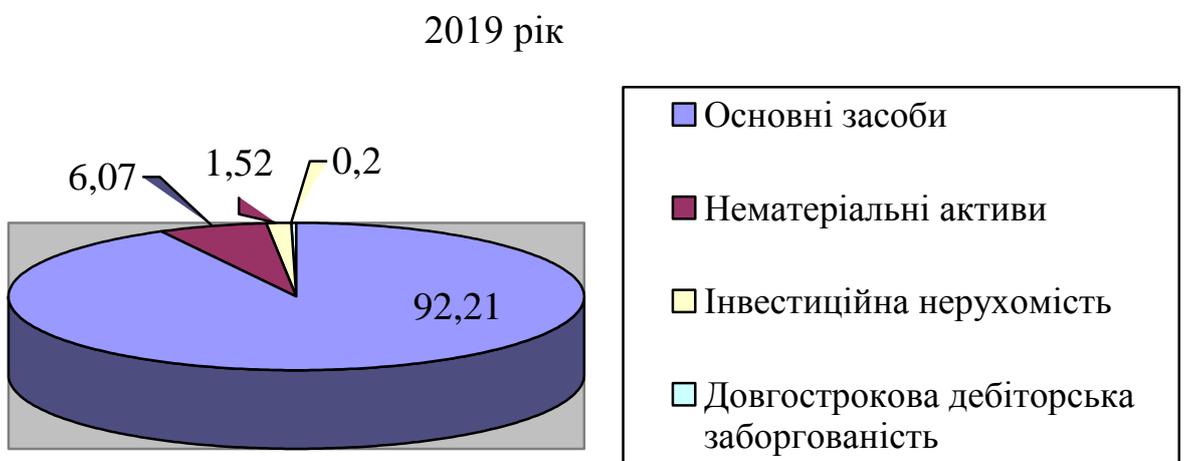
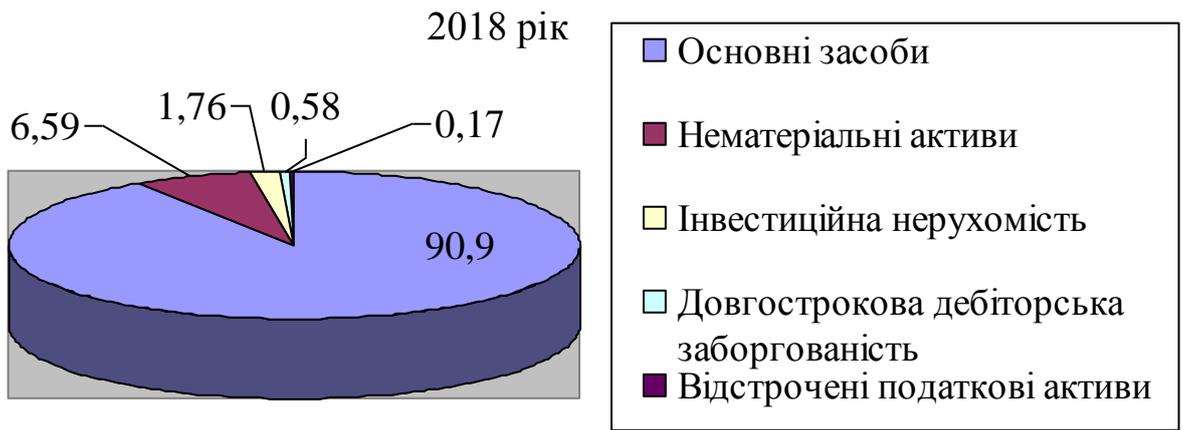

Рисунок 1.12 – Структура необоротних активів АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2019-2020 роки, тис. грн.

Структура необоротних активів

Група необоротних активів	2018 рік		2019 рік		2020 рік	
	Сума, тис. грн.	%	Сума, тис. грн.	%	Сума, тис. грн.	%
Основні засоби	334191	90,90	349484	92,21	382647	85,99
Нематеріальні активи	24247	6,59	23016	6,07	23053	5,18
Інвестиційна нерухомість	6470	1,76	5761	1,52	8486	1,91
Довгострокові фінансові інвестиції					30788	6,92
Довгострокова дебіторська заборгованість	2134	0,58	763	0,20	0	0,00
Відстрочені податкові активи	617	0,17		0,00	0	0,00
Разом	367659	100,00	379014	100,00	444974	100,00

Найбільшу питому вагу у складі оборотних активів підприємства займають грошові кошти та дебіторська заборгованість. Їх частка у загальній вартості оборотних активів з 2018 по 2020 роки зросла з 61 % до 80 %. При цьому у 2018-2020 роках зросла вартість всіх складових оборотних активів, крім інших оборотних активів. Позитивним моментом є зростання більше, ніж у 3 рази вартості грошових коштів підприємства. Проте, збільшення дебіторської заборгованості на 94,7 % є негативним моментом, оскільки свідчить про вилучення з обігу коштів та їх неефективне використання. Підприємству слід вжити заходів щодо своєчасного стягнення заборгованості з дебіторів.

4. Зобов'язання АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки зросли на 162835 тис. грн., або на 42,26 %, що є негативною тенденцією. Це відбулося за рахунок збільшення майже вдвічі поточних зобов'язань (рисунок 1.13). Варто відзначити, що більшу частку у складі

зобов'язань підприємства займають саме поточні зобов'язання – 86 % на кінець 2020 року. Довгострокові зобов'язання підприємства у 2018-2019 рр. зменшились майже вдвічі, а у 2019-2020 рр. зросли на 29,34 %.

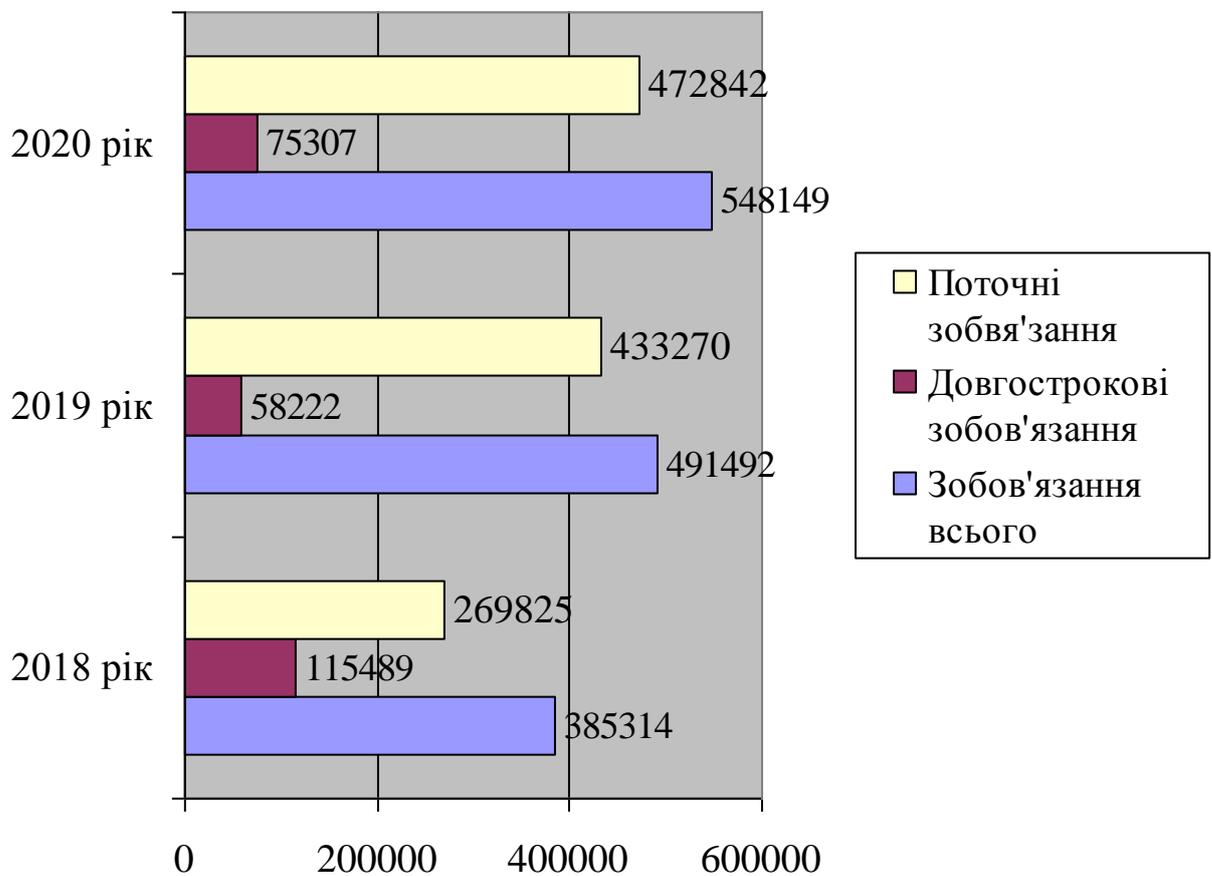

Рисунок 1.13 – Динаміка зобов'язань АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки, тис. грн.

5. Власний капітал у 2018-2019 рр. зменшився через отримання збитків підприємством, а у 2019-2020 рр. зріс, що є негативною тенденцією в діяльності підприємства (рисунок 1.14). Зареєстрований та резервний капітал підприємства протягом 2018-2020 років був стабільним. Сума додаткового капіталу підприємства збільшилась за 2018-2020 роки на 13276 тис. грн., або на 9,69 %.

6. У 2018-2020 роках чистий дохід від реалізації АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» змінювався неоднозначно: у 2019 році він зменшився, а у 2020 році – зріс і перевищив рівень 2018 року на 98336 тис. грн., або на 23,1 %, що позитивно характеризує діяльність підприємства.

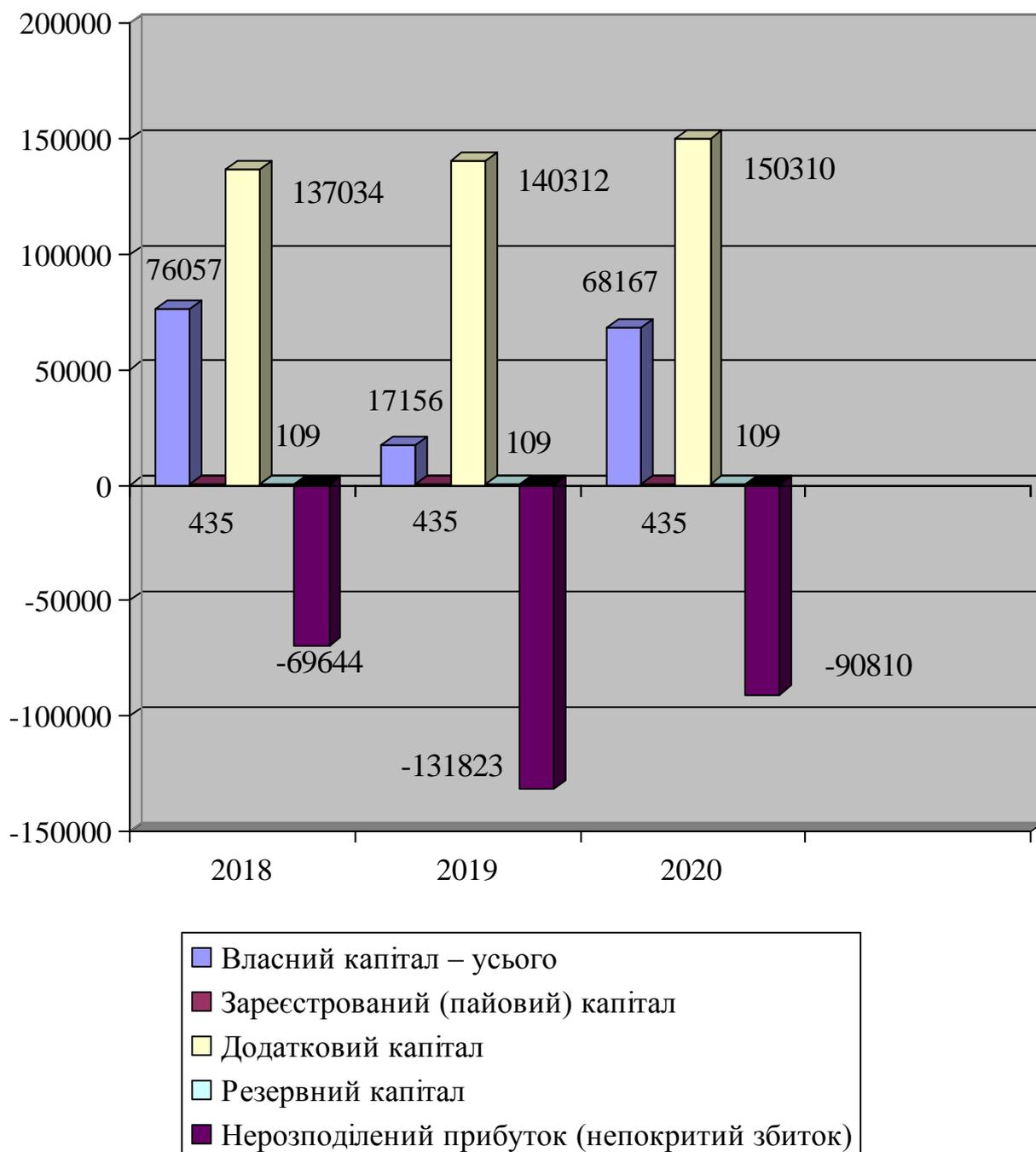

Рисунок 1.14 – Динаміка власного капіталу АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки, тис. грн.

Собівартість реалізованої продукції також у 2019 році зменшилась, а у 2020 році зросла, однак рівня 2018 року не досягла, тобто в цілому за 2018-2020 роки вона зменшилась на 6172 тис. грн., або на 1,1 %. Зростання чистого доходу та зниження собівартості реалізації є позитивною тенденцією, оскільки внаслідок цього збитковість підприємства зменшується (рисунок 1.15). Так, підприємство у 2018-2020 роках зменшило суму збитку і у 2020 році отримало чистий прибуток.

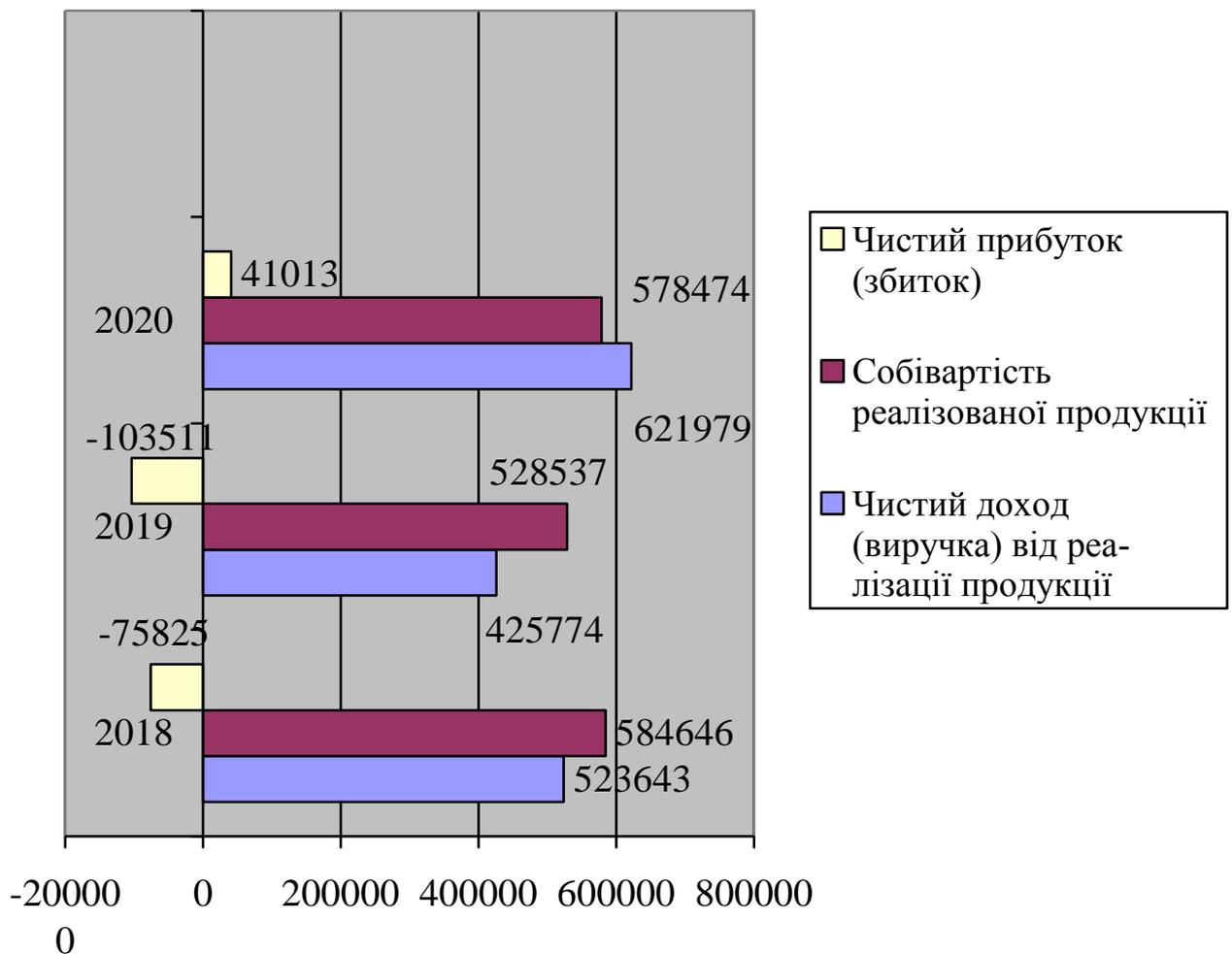

Рисунок 1.15 – Динаміка чистого доходу, собівартості реалізованої продукції та чистого прибутку АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки, тис. грн.

7. Ефективності використання ресурсів підприємства характеризують показники рентабельності. Протягом 2018-2020 років встановлено позитивну зміну всіх показників рентабельності підприємства, що пояснюється, в першу чергу, зростанням його прибутковості у 2020 році порівняно з 2018 роком: рентабельність продажу зросла на 18,64 %; рентабельність активів - на 24,86 %; рентабельність власного капіталу – на 164,49. На рисунку 1.16 наведено динаміку показників рентабельності АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки.

8. Позитивними наслідками діяльності підприємства є зростання середньої вартості активів за 2018-2020 роки – на 130,36 %, продуктивності праці одного працівника – на 17,01.

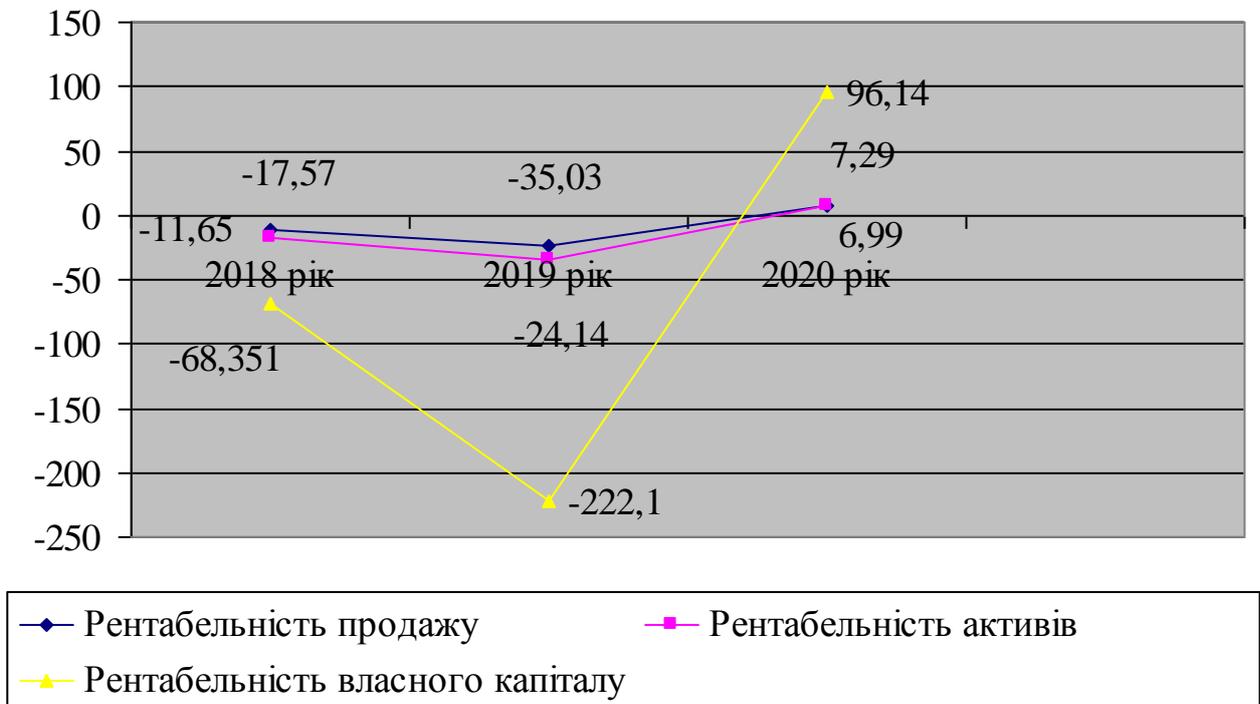

Рисунок 1.16 – Динаміка показників рентабельності АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки, %

9. Показники ділової активності підприємства у 2018-2020 роках змінювались неоднозначно. Так, оборотність дебіторської заборгованості зменшилась на 49,7 %, а її середній розмір зріс у 2,39 рази, що є негативним моментом, оскільки свідчить про ризик появи безнадійної дебіторської заборгованості. Також негативним моментом в діяльності підприємства є зростання майже у 2 рази середнього розміру кредиторської заборгованості та запасів на 4,7 %, при одночасному зменшенні оборотності кредиторської заборгованості та запасів

10. Позитивною зміною в діяльності АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» у 2018-2020 роках є зростання всіх показників ліквідності підприємства, проте варто відзначити, що жоден з них не відповідав нормативним значенням (рисунок 1.17). Це свідчить про недостатню здатність підприємства перетворювати активи на гроші і використовувати їх для покриття зобов'язань у разі настання терміну погашення останніх.

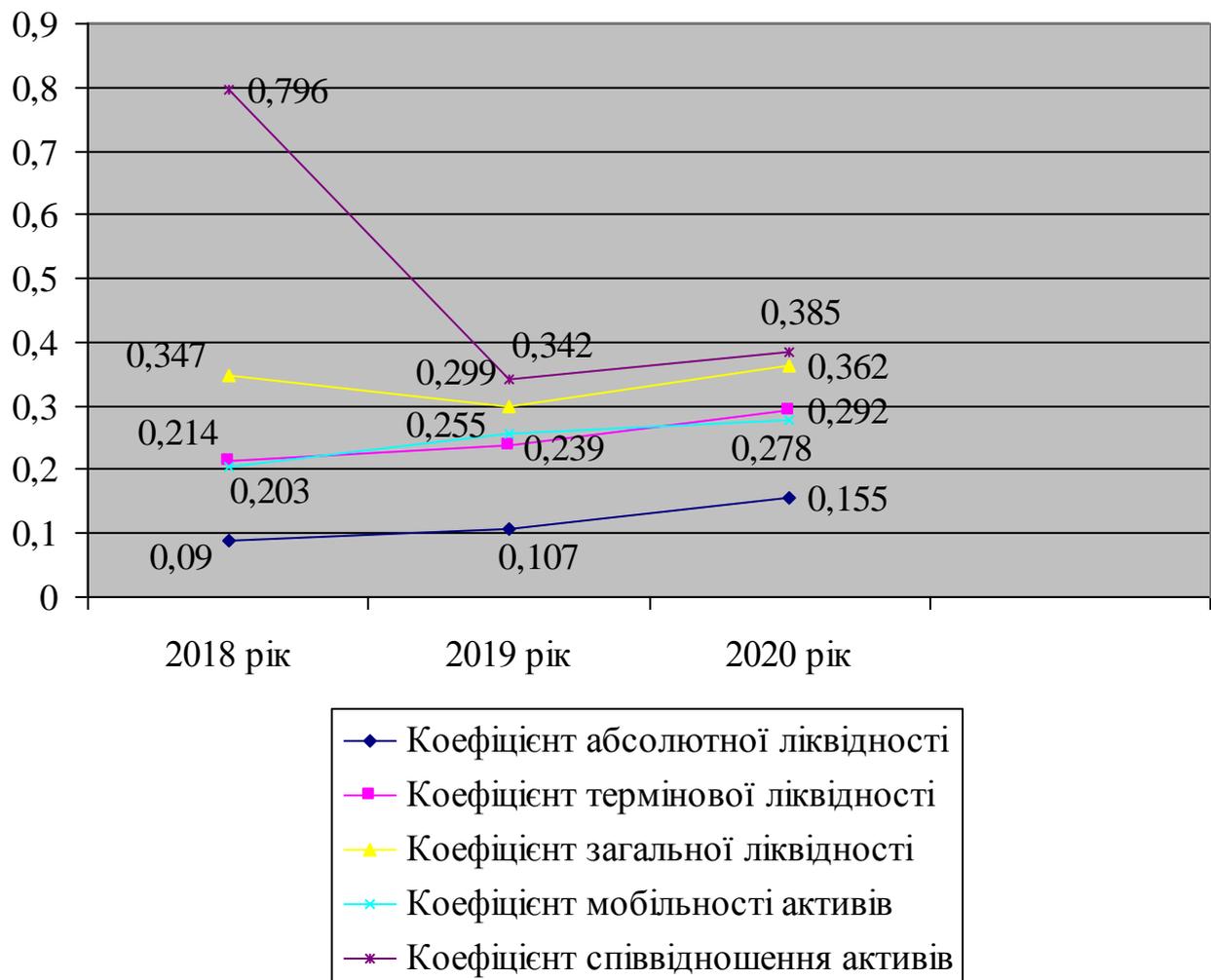

Рисунок 1.17 – Динаміка показників ліквідності АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки, %

10. Зміни показників фінансової стійкості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» у 2018-2020 роках також свідчать про нестійкий фінансовий стан підприємства, незважаючи на те, що спостерігається певне їх покращення у даному періоді (зростання коефіцієнтів автономії, забезпеченості оборотних активів). Однак жоден з коефіцієнтів фінансової стійкості не відповідає нормативним значенням станом на 31.12.2020 року.

В цілому результати діяльності АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» у 2020 році порівняно з 2018 роком значно покращилися. Підприємству вдалося зменшити непокриті збитки і отримати прибуток. Однак, залишаються негативні моменти у діяльності підприємства: зростання рівня дебіторської заборгованості, зобов'язань, відсутність власного оборотного капіталу.

РОЗДІЛ 2 ОБЛІК ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

2.1 Сутність, класифікація, оцінка, визнання дебіторської заборгованості

Проведення розрахунків з різними суб'єктами господарювання та фізичними особами - споживачами є невід'ємною частиною діяльності АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»». Встановлення господарських відносин між АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» та різними юридичними і фізичними особами передбачає виникнення певних зобов'язань однієї сторони перед іншою. У зв'язку з тим, що погашення зустрічних зобов'язань сторін проходить неодноразово, в однієї сторони виникає дебіторська, а у іншої – кредиторська заборгованість.

У вітчизняній практиці дебіторську заборгованість розглядають в економічному та юридичному аспектах. Науковці по-різному трактують це поняття (додаток II). Узагальнюючи їх, варто з економічної точки зору розглядати дебіторську заборгованість як активи, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких призведе до отримання підприємством економічних вигод у майбутньому, а з юридичної - ототожнювати її з правом на повернення боргу.

Методологічні основи формування у бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та розкриття інформації про неї у фінансовій звітності визначає Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», згідно з яким дебіторська заборгованість – сума заборгованості підприємству на певну дату. Відповідно дебіторами є юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів [15].

З метою бухгалтерського обліку дебіторську заборгованість класифікують за різними ознаками, зокрема: за терміном погашення, за об'єктами виникнення, за своєчасністю оплати (рисунок 2.1). Характеристику класифікаційних груп дебіторської заборгованості наведено в таблиці 2.1.

Рисунок 2.1 – Класифікація дебіторської заборгованості

Таблиця 2.1

Характеристика класифікаційних груп дебіторської заборгованості

Ознаки класифікації	Групи витрат
1	2
За терміном погашення та зв'язком з операційним циклом	<ul style="list-style-type: none"> - довгострокова – це сума дебіторської заборгованості фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу; - поточна – це сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

1	2
За своєчасністю оплати	<ul style="list-style-type: none"> - дебіторська заборгованість, термін оплати якої не настав (нормальна); - дебіторська заборгованість, не оплачену в строк (прострочена); - дебіторська заборгованість, за якою минув строк позовної давності (безнадійна).
За об'єктами виникнення (за економічним змістом)	<ul style="list-style-type: none"> - товарна – виникає в процесі реалізації готової продукції (товарів, робіт, послуг) - нетоварна – виникає за операціями, які не пов'язані з процесом реалізації
За ступенем впевненості в погашенні	<ul style="list-style-type: none"> - сумнівна – заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником - безнадійна – заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником (або за якою минув строк позовної давності)

Дебіторська заборгованість як складова елементу фінансової звітності має визнаватися та відображатися в балансі підприємства. Критерії визнання дебіторської заборгованості аналогічні критеріям визнання всіх активів. Дебіторська заборгованість визнається активом у разі, якщо виконуються такі умови (рисунок 2.2).

Оцінка дебіторської заборгованості у поточному обліку ґрунтується на первісній вартості (рисунок 2.3, 2.4). Як свідчать дані рисунків 2.3, 2.4 для обліку сум дебіторської заборгованості використовується два види оцінок: за дисконтованою вартістю майбутніх платежів, що очікуються для погашення цієї заборгованості та за чистою реалізаційною вартістю.

Необхідність відображення поточної товарної дебіторської заборгованості за чистою реалізаційною вартістю впливає із принципів обачності та повного

висвітлення [5]. Неврахування того, що частину дебіторської заборгованості буде неможливо стягнути, призводить до неправильної оцінки платоспроможності підприємства та необґрунтованих управлінських рішень.

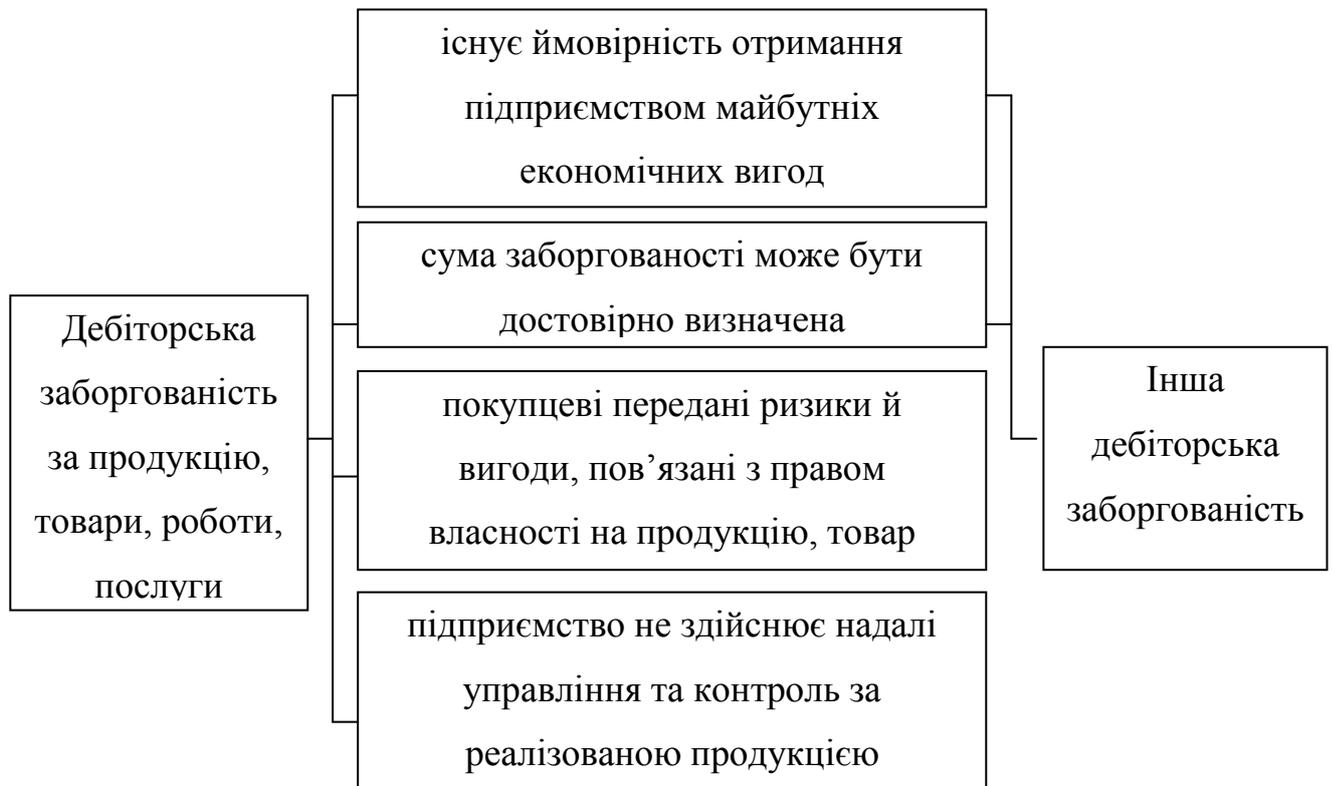

Рисунок 2.2 – Визнання дебіторської заборгованості

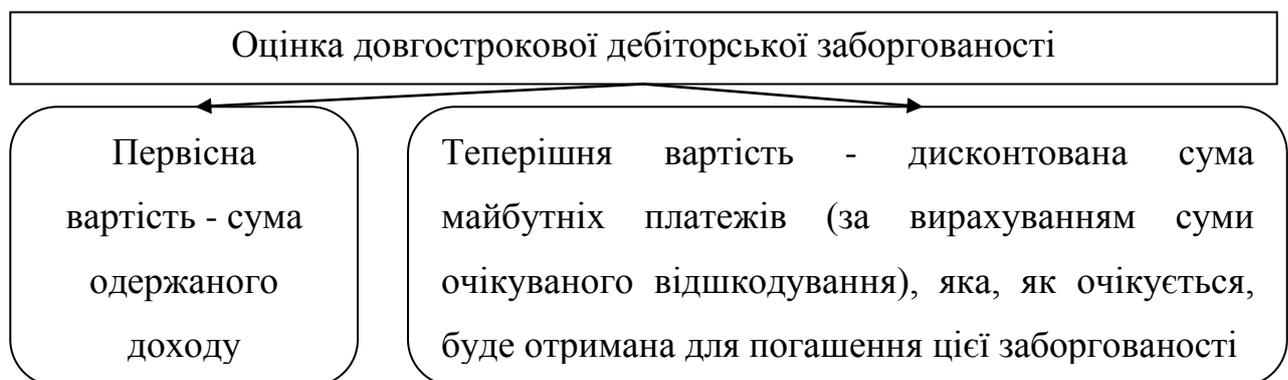

Рисунок 2.3 – Оцінка довгострокової дебіторської заборгованості

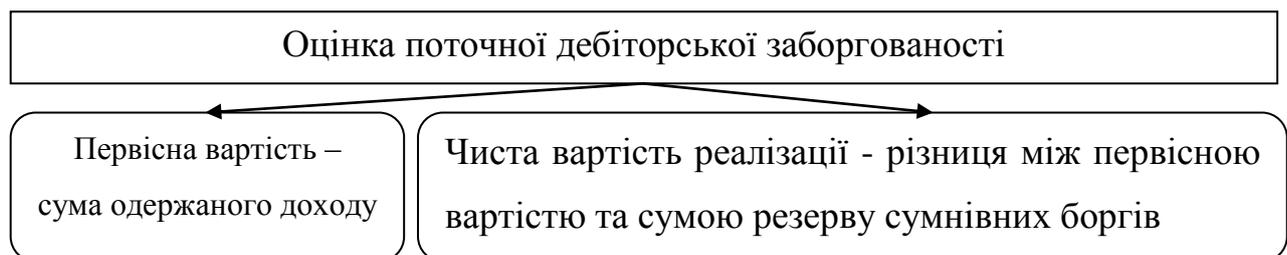

Рисунок 2.4 – Оцінка поточної дебіторської заборгованості

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» передбачає два способи визначення резерву сумнівних боргів - із застосуванням абсолютної суми сумнівної заборгованості або коефіцієнта сумнівності (рисунок 2.5).

Рисунок 2.5 – Методи нарахування резерву сумнівних боргів

За першим методом величина резерву визначається на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів.

За другим методом величина резерву розраховується як добуток залишку дебіторської заборгованості на початок періоду та коефіцієнту сумнівності. Коефіцієнт сумнівності визначається одним з таких способів:

- визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході;
- класифікація дебіторської заборгованості за строками непогашення;
- визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3-5 років [15].

Кожне підприємство має право обрати будь-який метод нарахування резерву сумнівних боргів, який вважає найбільш зручним та доцільним. АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» відповідно до наказу про облікову політику застосовує метод аналізу платоспроможності окремих дебіторів та відображає думку керівництва щодо достатності покриття майбутніх втрат. При цьому враховують інформацію про порушення строків платежів, ліквідність, платоспроможність боржника, тощо. Резерв сумнівних боргів (очікуваних кредитних збитків) на підприємстві розраховується щоквартально у розрізі окремих договорів. Нарухування резерву починається після настання 90-го дня після граничного терміну платежу.

Даний метод розрахунку резерву є найбільш простим. Сутність його полягає в тому, що резерв сумнівних боргів збільшується на суму заборгованості дебіторів, визнаних неплатоспроможними. Для використання цього метода відстежується і накопичується інформація про фінансовий стан дебіторів АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»».

Більшість підприємств застосовують метод класифікації дебіторської заборгованості, оскільки він передбачає групування дебіторської заборгованості за строками її непогашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи, виходячи з фактичної суми безнадійної заборгованості за попередні періоди.

Пріоритетного характеру останнім часом набувають розрахунок резерву сумнівних боргів за питомою вагою безнадійних боргів у чистому доході та визначення питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у загальній її сумі на початок звітного періоду за попередні 3 – 5 років. Для останнього організується накопичення даних про реалізацію продукції на умовах наступної оплати і списану безнадійну заборгованість за період з початку року.

Облік резерву сумнівних боргів здійснюється на контрактивному, балансовому і регулюючому рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів [10, 11].

Сума резерву в момент його створення визнається іншими операційними витратами підприємства і відображається записом:

Дт 944 «Сумнівні та безнадійні борги» ...Кт 38 «Резерв сумнівних боргів».

Списання дебіторської заборгованості, яка визнана безнадійною, за рахунок створеного резерву відображається наступним чином:

Дт 38 «Резерв сумнівних боргів»...Кт 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» (37 «Розрахунки з різними дебіторами»).

У випадку, коли дебіторська заборгованість визнана безнадійною в сумі, що перевищує створений резерв, різниця відображається записом:

Дт 944 «Сумнівні та безнадійні борги» ... Кт 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» (37 «Розрахунки з різними дебіторами»).

Таким же записом відображається списання безнадійної поточної дебіторської заборгованості, щодо якої створення резерву сумнівних боргів не передбачено.

Залишок резерву сумнівних боргів АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» станом на 31 грудня 2018 року становив 9702 тис. грн., у 2019 році використано з резерву – 5347 тис. грн. Залишок резерву станом на 31 грудня 2019 року склав 4355 тис. грн. Залишок резерву станом на 31 грудня 2020 року становить 18126 тис. грн., у 2020 році до резерву нараховано 13771 тис. грн., використано – 0 тис. грн.

2.2 Облік довгострокової дебіторської заборгованості

Довгострокова дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу [15].

Для обліку довгострокової дебіторської заборгованості Планом рахунків передбачений рахунок 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи» (таблиця 2.2). За дебетом даного рахунка відображається виникнення (збільшення) довгострокової дебіторської заборгованості, за кредитом – її погашення (списання) [10, 11].

Таблиця 2.2

Характеристика субрахунків рахунку 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи»

Субрахунок	Призначення субрахунку
181 «Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду»	відображаються чисті інвестиції орендодавця у фінансову оренду, визначені згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 14 «Оренда» [17]
182 «Довгострокові векселі одержані»	відображаються векселі, одержані у забезпечення довгострокової дебіторської заборгованості
183 «Інша дебіторська заборгованість»	відображається довгострокова дебіторська заборгованість, яка не відображена на інших субрахунках рахунку 18
184 «Інші необоротні активи»	відображаються необоротні активи, які не відображені на інших рахунках класу 1

Аналітичний облік довгострокової дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» здійснюється за кожним окремим дебітором, договором, рахунком, видом заборгованості, термінами її виникнення й погашення.

АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» відповідно до статуту може надавати фізичним і юридичним особам майно у фінансову та операційну оренду.

Фінансова оренда – це оренда, що передбачає передачу орендарю всіх ризиків та вигод, пов'язаних з правом користування та володіння активом, за наявності хоча б однієї з наступних ознак:

- орендар набуває право власності на орендований актив після закінчення строку оренди;
- орендар має можливість та намір придбати об'єкт оренди за ціною нижчою за його справедливу вартість на дату придбання;
- строк оренди становить більшу частину строку корисного використання (експлуатації) об'єкта оренди;
- теперішня вартість мінімальних орендних платежів з початку строку оренди дорівнює або перевищує справедливу вартість об'єкта оренди.

Операційна оренда – оренда інша ніж фінансова.

Передача АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» об'єктів у фінансову оренду оформляється договором оренди. На основі такого договору та акту приймання-передачі основних засобів здійснюється нарахування заборгованості з фінансової оренди, а на основі довідок бухгалтерії – переведення заборгованості до складу поточної. Аналітичний облік орендних зобов'язань здійснюється окремо за кожним договором фінансової оренди.

Облік операцій з фінансової оренди представлено в таблиці 2.3.

У 2018-2020 роках АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» не здійснювало операції з фінансової оренди, використовувалася лише операційна оренда.

На сьогоднішній день не набула значного поширення вексельна форма розрахунків, проте її застосування в розрахунках передбачено законодавством.

Вексель – це цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити у визначений строк визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю).

Облік заборгованості за майно, що передано у фінансову оренду

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1.	Відображено дохід від передачі основних засобів у фінансову оренду	181	742
2.	Включено до складу поточної заборгованості суму заборгованості орендаря	377	181

Векселі, одержані у забезпечення довгострокової дебіторської заборгованості, обліковуються на рахунку 182 «Довгострокові векселі одержані». Аналітичний облік вексельних операцій ведеться за кожним одержаним векселем (за видами векселів. Основні бухгалтерські проводки з обліку довгострокових векселів, одержаних у забезпечення довгострокової дебіторської заборгованості, представлено в таблиці 2.4.

Облік довгострокових векселів одержаних

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1.	Одержано довгостроковий вексель від покупця в погашення заборгованості	182	36
2.	Одержано довгостроковий вексель від дебітора в забезпечення заборгованості	182	377
3.	Відображено різницю між номінальною та реальною вартістю отриманого довгострокового векселя	182	69
4.	Отримано різницю між номінальною та реальною вартістю отриманого довгострокового векселя	182	70
5.	Погашено достроково довгостроковий вексель покупцем	30, 31, 33	182
6.	Передано довгостроковий вексель в погашення кредиторської заборгованості	685	182

У 2018-2020 роках АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» не здійснювало операції з векселями.

До іншої дебіторської заборгованості, яка відображається на рахунку 183 «Інша дебіторська заборгованість», відноситься видача довгострокових позик працівникам підприємства та інші види розрахунків.

Основні бухгалтерські проведення з обліку іншої дебіторської заборгованості представлені в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Облік іншої дебіторської заборгованості

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1.	Видано довгострокову позику працівнику підприємства	183	30, 31
2.	Відображено дохід від реалізації необоротних активів підприємства, якщо термін розрахунку більше 1 року	183	74
3.	Переведено довгострокову дебіторську заборгованість до складу поточної, коли до її погашення залишається менше року з дати балансу	37	183

У АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» станом на 31.12.2018 року інша довгострокова дебіторська заборгованість становила 2134 тис. грн., у 2019 році вона зменшилась до 763 тис. грн. У 2020 році відбулася реструктуризація боргу і заборгованість була погашена станом на 31.12.2020 року.

Зменшення довгострокової дебіторської заборгованості є позитивним моментом в діяльності підприємства.

2.3 Облік поточної дебіторської заборгованості на підприємстві

Поточна товарна дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги, яка виникає під час нормального

операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу [15].

Підставою для відображення в обліку товарної дебіторської заборгованості є господарські договори та первинні документи з обліку розрахунків: накладні; рахунки-фактури; рахунки; акти прийнятих робіт, послуг; податкові накладні; товарно-транспортні накладні, тощо.

Якщо оплата здійснюється споживачами безготівковим шляхом, то інформацію про зараховані на поточний рахунок кошти АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» отримує із виписки банку. При розрахунках готівкою, що відбувається вкрай рідко, розрахунок проводиться споживачами через касу підприємства. В такому випадку первинним документом, що свідчить про погашення дебіторської заборгованості виступає прибутковий касовий ордер.

Для обліку товарної дебіторської заборгованості в АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» використовується рахунок 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6

Характеристика субрахунків рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками»

Субрахунок	Призначення субрахунку
361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	відображаються розрахунки з покупцями і замовниками, що знаходяться на митній території України
362 «Розрахунки з іноземними покупцями»	відображаються розрахунки з іноземними покупцями і замовниками з експортних операцій
363 «Розрахунки з учасниками ПФГ»	відображається операції з учасниками промислово-фінансових груп

За дебетом рахунку 36 відображається продажна вартість продажу реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг, яка включає податок на додану вартість, акцизи та інші податки, збори, обов'язкові платежі, за

кредитом – сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, в касу та інші види розрахунків [10, 11].

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» організовується за кожним споживачем, договором, пред'явленим до сплати рахунком, операцією.

Недостатньо висвітленим на сьогодні у науковій літературі є обліку розрахунків з учасниками промислово-фінансових груп (ПФГ) - корпоративних структур, які формуються у процесі інтеграції банківського та промислового капіталу, що зосереджують найбільший інвестиційний потенціал і є фінансово-економічною цілісністю. Такі об'єднання не є юридичними особами і регулювання діяльності такого об'єднання, аналогічно регулюванню діяльності організаційно-правової форми із статусом юридичної особи, є недоцільним.

АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» у 2018-2020 роках здійснювало взаємовідносини лише з вітчизняними споживачами. Реалізація газу споживачам здійснюється на підставі укладених господарських договорів. Сальдо поточної товарної дебіторської заборгованості по підприємству за вирахуванням резерву сумнівних боргів станом на 31.12.2020 року становило - 55768 тис. грн. Найбільшим дебітором підприємства у 2020 році є ПОВПТГ «Полтаватеплоенерго», його заборгованість становить на 31.12.2020 р. – 35356,7 тис. грн.

Облік операцій за розрахунками з покупцями і замовниками наведено в таблиці 2.7.

У процесі діяльності АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» можливе виникнення поточної товарної дебіторської заборгованості, забезпеченої векселем, яка обліковується на рахунку 34 «Короткострокові векселі одержані, що має наступні субрахунки:

341 «Короткострокові векселі, одержані в національній валюті»;

342 «Короткострокові векселі, одержані в іноземній валюті».

Однак у 2018-2020 роках таких операцій не відбувалося.

Кореспонденція рахунків з обліку дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1.	Відвантажено покупцям продукцію, товари, виконано роботи, надано послуги	36	70
2.	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	70	641
3.	Списано собівартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг	90	26, 28, 23
4.	Відновлено суму заборгованості покупця, яка раніше була визнана безнадійною	36	716 071
5.	Відображено курсову різницю в результаті перерахунку дебіторської заборгованості на дату отримання коштів	362	714
6.	Надходження коштів від покупців	30, 31	36
7.	Списано дебіторську заборгованість покупців і замовників, яку визнано безнадійною:		
	- у частині резерву	38	36
	- у сумі, що перевищує резерв	944	36
	- одночасно відображено суму списаної заборгованості на позабалансовому рахунку	071	-

Аналітичний облік за вексельними операціями здійснюють за кожним векселем у розрізі їх видів. Синтетичний облік здійснюється відповідно до даних таблиці 2.8.

Крім розрахунків з споживачами, АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» може виконувати інші операції внаслідок яких виникає дебіторська заборгованість: за виданими авансами; з підзвітними особами; за нарахованими доходами; за претензіями; за відшкодуванням завданих збитків; за позиками

Операції з обліку поточної дебіторської заборгованості, яка забезпечена векселями

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
	Розрахунки відсотковим векселем		
1.	Відвантажено покупцям продукцію, товари, виконано роботи, надано послуги	36	70
2.	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	70	641
3.	В забезпечення дебіторської заборгованості одержано відсотковий вексель	34	36
4.	Нараховано відсотки до отримання	373	732
5.	Погашено вексель	31	34
	Розрахунки безвідсотковим векселем		
1.	Відвантажено покупцям продукцію, товари, виконано роботи, надано послуги	36	70
2.	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	70	641
3.	В забезпечення дебіторської заборгованості одержано безвідсотковий вексель:		
	- на вартість реалізації	34	36
	- на різницю між номінальною сумою векселя і дебіторською заборгованістю	34	69
4.	Погашено вексель	31	34

членам кредитних спілок; з іншими дебіторами; з державними цільовими фондами; за операціями з деривативами.

Для обліку такої дебіторської заборгованості передбачено рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами», по дебету якого відображається виникнення заборгованості, а по кредиту – її погашення чи списання. До рахунку 37 по

кожному з перелічених видів операцій відкривається відповідний субрахунок [10,11].

У процесі діяльності АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» здійснює попередню оплату постачальникам, що призводить до виникнення дебіторської заборгованості за виданими авансами. Виникнення такої заборгованості підтверджує платіжне доручення про перерахування коштів (зразок такого платіжного доручення наведено в додатку К). Погашення даної дебіторської заборгованості відбувається при отриманні накладної про отримання від постачальника товарно-матеріальних цінностей. Облік розрахунків за виданими авансами підприємство здійснює на рахунку 371 «Розрахунки за виданими авансами» (таблиця 2.9). Аналітичний облік відбувається за кожним одержувачем коштів.

Таблиця 2.9

Операції з обліку розрахунків за виданими авансами

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1.	Перераховано постачальнику передоплату	371	31
2.	Відображено право на податковий кредит з ПДВ	641	644
3.	Одержано від постачальника товарно-матеріальні цінності (без ПДВ)	10, 11, 20, 28	63
4.	Відображено податковий кредит з ПДВ	644	63
5.	Відображено залік заборгованості	63	371

Сальдо дебіторської заборгованості за виданими авансами АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» станом на 31.12.2020 року становило - 4544 тис. грн.

АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» періодично здійснює операції з видачі з каси готівки працівникам під звіт, внаслідок чого

виникають розрахунки з підзвітними особами. Кошти під звіт видаються на операційні, господарські потреби та на службові відрядження.

До операційних потреб належать витрати на придбання матеріальних цінностей, транспортних робіт. Готівка на такі потреби видається на 10 робочих днів.

Господарські потреби – це оплата послуг поштово-телеграфного зв'язку, придбання дрібних партій канцтоварів, господарського інвентарю, тощо. По видачі коштів на такі потреби підзвітна особа повинна відзвітувати за не пізніше наступного робочого дня після їх видачі.

Службовим відрядженням вважається поїздка працівника за розпорядженням керівника підприємства, об'єднання, установи, організації на певний строк до іншого населеного пункту для виконання службового доручення поза місцем його постійної роботи. Звіт про використання коштів під час відрядження підзвітна особа повинна подати за не пізніше 3-х робочих днів після повернення з відрядження.

Службові відрядження працівникам АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» дозволяються лише за наказом керівника, в якому зазначається: пункт призначення, термін і мета відрядження. На підставі даного наказу оформляється видатковий касовий ордер на видачу готівки (додаток Л). Працівники після повернення з відрядження, у встановлені терміни, зобов'язані подати до бухгалтерії підприємства звіт про використання виданих їм коштів, до якого додаються всі підтверджуючі витрати документи. Цей звіт затверджується керівником АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»». Після затвердження даного звіту проводиться остаточний розрахунок з підзвітною особою. Якщо підзвітна особа не надала звіт у встановлені терміни або не повернула в касу залишок невикористаних коштів, бухгалтерія має право утримати таку заборгованість з нарахованої заробітної плати в порядку, встановленому чинним законодавством. Готівка, не витрачена і не повернена до каси, наступного дня після закінчення зазначених термінів включається до суми фактичного залишку готівки в касі на кінець дня, одержана сума порівнюється з встановленим лімітом залишку готівки в касі. Відповідно до пп. 165.1.11

Податкового кодексу України суми надміру витрачених коштів, отриманих на відрядження або під звіт, і не повернутих у встановлений строк підлягають оподаткуванню податком на доходи фізичних осіб за ставкою 18 %.

Для обліку розрахунків з підзвітними особами призначено рахунок 372 «Розрахунки з підзвітними особами» (таблиця 2.10).

Таблиця 2.10

Типові господарські операції за розрахунками з підзвітними особами

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1.	Видано кошти під звіт	372	30
2.	Списано витрати в межах норм, оплачені підзвітною особою і затверджені керівником	23, 91, 92, 93	372
3.	Придбано необоротні матеріальні активи	10, 11	372
4.	Придбано підзвітною особою виробничі запаси, МШП, товари	20, 22, 28	372
5.	Відображено податковий кредит з ПДВ за придбаними товарно-матеріальними цінностями	64	372
6.	Утримано із заробітної плати працівника підзвітні суми	66	372
7.	Повернуто в касу залишки невикористаних підзвітних сум	30	372

За дебетом рахунку в кореспонденції з рахунками грошових коштів відображається видача коштів підзвітній особі, за кредитом – списання затверджених сум на відповідні рахунки. Сальдо може бути як дебетовим, так і кредитовим [10, 11]. Аналітичний облік розрахунків з підзвітними особами АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» ведеться за кожною такою особою.

Для відображення розрахунків АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за нарахованими відсотками, дивідендами, роялті й іншими

доходами призначений рахунок 373 «Розрахунки за нарахованими доходами». По дебету рахунку відображається нарахування дебіторської заборгованості, по кредиту – її погашення (таблиця 2.11) [10, 11]. Операції за розрахунками з нарахованих доходів оформляються довідками та розрахунками бухгалтерії. Аналітичний облік доходів ведеться у розрізі їх видів.

Таблиця 2.11

Відображення в обліку операцій за нарахованими доходами

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1.	Нараховано частку інвестора в дивідендах, що підлягають отриманню від дочірніх, асоційованих і спільних підприємств	373	141
2.	Нараховано доходи від передачі активів в операційну оренду	373	713
3.	Нараховано дивіденди, що підлягають отриманню від підприємств, які не є асоційованими, дочірніми або спільними відносно інвестора	373	731
4.	Отримано доходи (відсотки, дивіденди тощо) у вигляді виробничих запасів, МШП, товарів	20, 22, 28	373
5.	Отримано доходи (відсотки, дивіденди тощо):		
	- у готівковій формі	30	373
	- у безготівковій формі	31	373

АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» у 2018-2020 роках не здійснювало розрахунки з нарахованих доходів.

Облік розрахунків за претензіями, висунутими АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» постачальникам, підрядникам, транспортним та іншим організаціям, а також за визнаними штрафами, пенею, неустойками ведеться на рахунку 374 «Розрахунки за претензіями». Підставою для записів за цим рахунком є акти приймання матеріальних цінностей, рішення

суду, письмові згоди постачальників визнати претензії, виписки банку, довідки бухгалтерії (додаток М) тощо. Аналітичний облік претензій ведеться в розрізі дебіторів і кредиторів.

Для обліку розрахунків за відшкодуванням підприємству завданих збитків призначено рахунок 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків». Підставами для записів за цим рахунком є наказ керівника або відповідне рішення суду, документи, що підтверджують погашення заборгованості. Аналітичний облік здійснюється за кожною винною особою. Порядок відображення операцій з відшкодування завданих збитків наведено в таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

Відображення в обліку розрахунків з відшкодування завданих збитків

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1.	Нараховано заборгованість винної особи	375	716, 746
2.	Відображено заборгованість перед бюджетом з ПДВ	716, 746	641
3.	Відображено заборгованість перед бюджетом з різниці в цінах	716, 746	642
4.	Погашено заборгованість винною особою: - грошовими коштами - матеріальними цінностями	30, 31 20, 22	375 375
5.	Утримано суму нестачі із заробітної плати	66	375

До поточної нетоварної дебіторської заборгованості відносяться також операції, що обліковуються на рахунку 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок». Записи здійснюються за договорами між членами кредитної спілки, видатковими касовими ордерами, платіжними дорученнями, тощо. Аналітичний облік ведеться за кожною виданою позикою, кожним членом спілки.

Одержання позики членами кредитної спілки відображається записом:

Дт 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок»

Кт 30 «Каса», 31 «Рахунки в банках».

Їх повернення:

Дт 30 «Каса», 31 «Рахунки в банках»

Кт 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок» [11].

АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» у 2019-2020 роках не здійснювало розрахунки з відшкодування збитків та з членами кредитних спілок.

До іншої поточної дебіторської заборгованості, що обліковується на рахунку 377 «Розрахунки з різними дебіторами», належать: розрахунки за операціями, пов'язаними із здійсненням спільної діяльності (без створення юридичної особи), розрахунки з працівниками (крім розрахунків з оплати праці та з підзвітними особами), інші розрахунки. Аналітичний облік на рахунку 377 ведеться за кожним дебітором, видами заборгованості, термінами її виникнення та погашення.

АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» станом на 31.12.2020 року мало іншу поточну дебіторську заборгованість у сумі 3422 тис. грн. При цьому найбільшими дебіторами підприємства були ТОВ Файв груп – 375 тис. грн., ТОВ «Полтаваенергозбут» - 737 тис. грн., Полтавська дирекція АТ «Укрпошта» - 534 тис. грн., НВП ТОВ Газсервіс – 362 тис. грн..

На субрахунку 378 «Розрахунки з державними цільовими фондами» підприємства здійснюють облік розрахунків з державними цільовими фондами, а на субрахунку 379 «Розрахунки за операціями з деривативами» - розрахунків за операціями з деривативами, проте у АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» у 2018-2020 роках таких розрахунків не було.

Вивчення особливості обліку довгострокової та поточної дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» у 2018-2020 роках можна стверджувати, що він здійснюється з дотриманням встановлених норм і відповідає економічним інтересам даного суб'єкта господарювання. Цей висновок підтверджується результатами аудиторської перевірки, проведеної ПП «Аудиторською фірмою «Інсайт»» станом на 31.12.2020 року.

АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

3.1 Мета, завдання, джерела інформації, етапи економічного аналізу дебіторської заборгованості

Контрольований на підприємстві розмір дебіторської заборгованості має як позитивний вплив на його діяльність (заохочення покупців збільшувати обсяг придбання товарів; розширення зони впливу на ринку; налагодження довготривалих відносин; прискорення реалізації готової продукції тощо), так і негативний (вилучення готівкових коштів з обігу; ризик непогашення боргів; додаткові витрати на судові процеси, зниження рентабельності) [62]. Тому, ухвалюючи рішення з управління дебіторською заборгованістю, підприємству необхідно враховувати всі позитивні й негативні чинники. Сприяє цьому детальний і поетапний економічний аналіз.

Аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством передбачає виявлення ризиків і загроз неповернення боргу, визначення середньої величини дебіторської заборгованості, її частки у вартості оборотних активів, оцінку дебіторської заборгованості за строками погашення тощо.

Організація аналізу дебіторської заборгованості має важливе значення АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»», оскільки дозволяє своєчасно виявити проблемні ситуації у відносинах з контрагентами, забезпечити стабільну інкасацію дебіторської заборгованості, покращити платоспроможність.

Розмір дебіторської заборгованості залежить від різних факторів, які можна поділити на зовнішні та внутрішні.

До зовнішніх факторів належать: стан розрахунків в країні; вид продукції; рівень інфляції; обсяг ринку та рівень його насиченості. До внутрішніх факторів можна віднести: професіоналізм менеджерів, які здійснюють управління дебіторською заборгованістю; кредитну політику підприємства; стан контролю заборгованості; види розрахунків.

Крім того на склад, структуру та обсяг дебіторської заборгованості підприємства впливають фактори представлені на рисунку 3.1.

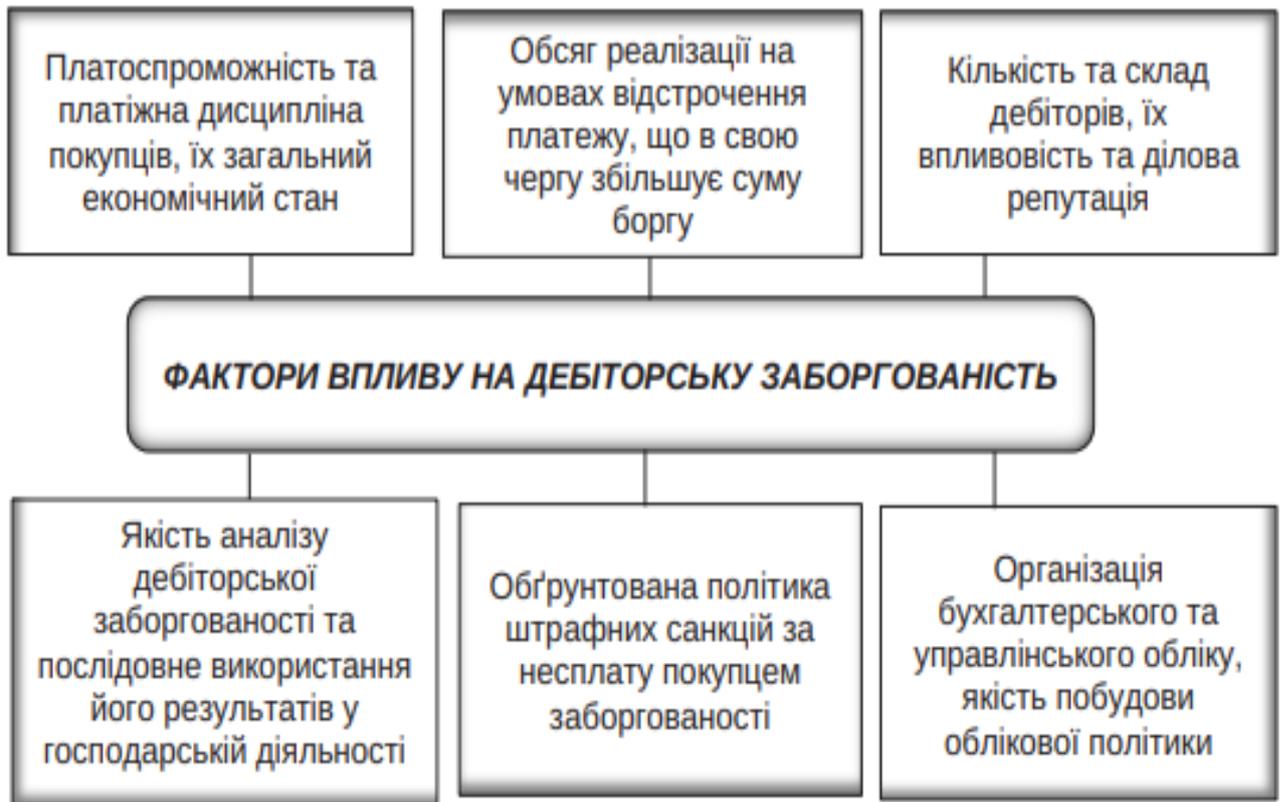

Рисунок 3.1 - Фактори впливу на склад, структуру та обсяг дебіторської заборгованості підприємства

При цьому зовнішні фактори не залежать від виду діяльності підприємства, обмежити їх вплив досить складно. Внутрішні фактори залежать від навичок менеджерів з управління дебіторською заборгованістю.

Величина та динаміка дебіторської заборгованості підприємства впливають на оцінку його платоспроможності та прийняття управлінських рішень, пов'язаних з цим, що обумовлює необхідність комплексного аналізу показників, що характеризують її стан.

Комплексний аналіз дебіторської заборгованості підприємства дозволяє врахувати як внутрішні, так і зовнішні фактори впливу і охоплює п'ять етапів, що функціонально пов'язані між собою (рисунок 3.2).

На першому етапі визначаються об'єкт, мета та завдання аналізу.

Об'єкт аналізу є дебіторська заборгованість підприємства.

Метою аналізу є визначення повноти, своєчасності та правильності розрахунків підприємства з дебіторами, якість дебіторської заборгованості, виявлення факторів впливу та встановлення причин їх зміни.

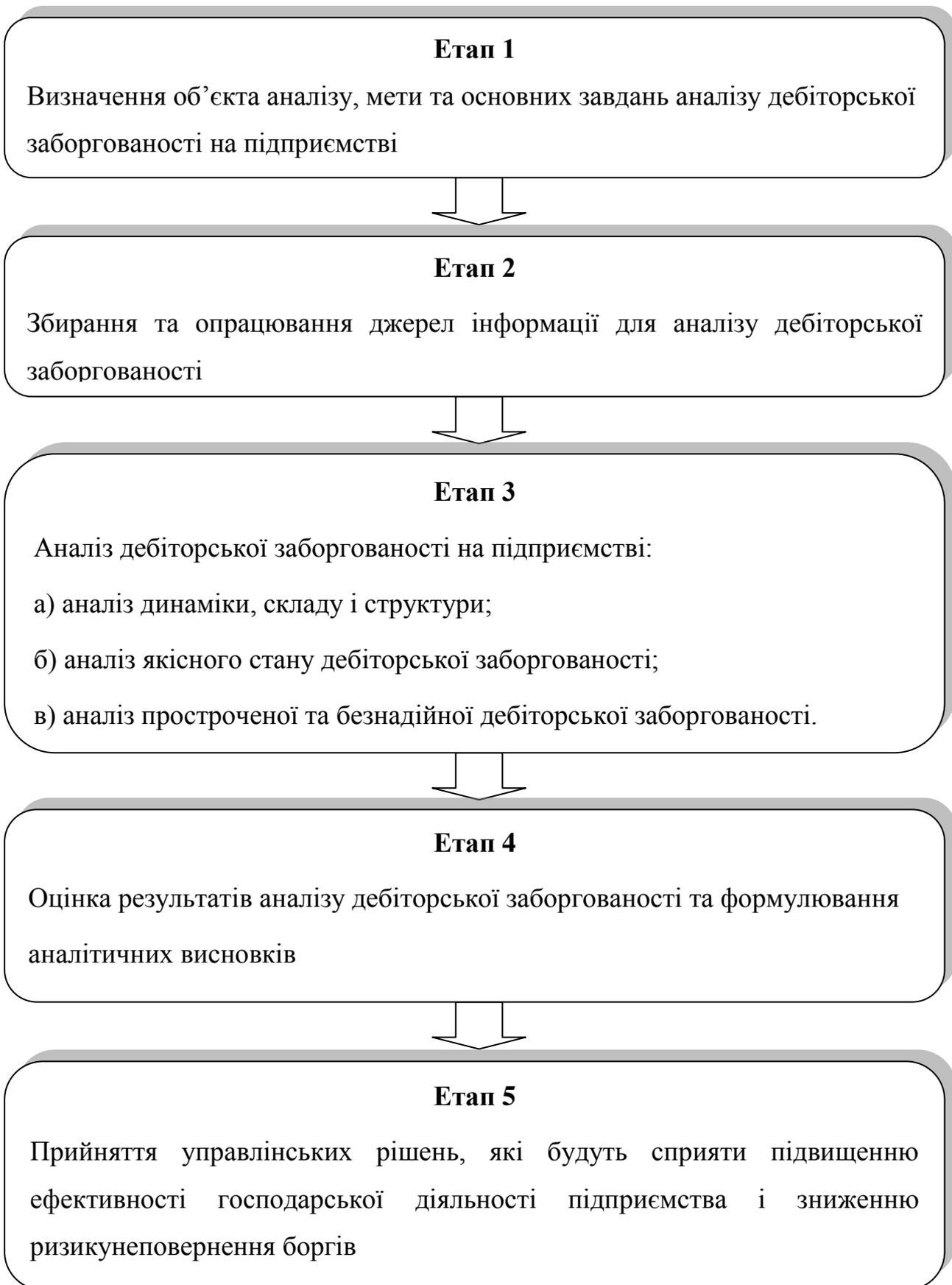

Рисунок 3.2 – Етапи комплексного аналізу дебіторської заборгованості підприємства

Основним завданням аналізу є вивчення і оцінка:

- динаміки, складу та структури дебіторської заборгованості, її частки в сумі оборотних активів;
- показників якості та ліквідності дебіторської заборгованості;
- впливу дебіторської заборгованості на фінансові результати діяльності підприємства;
- пошук шляхів прискорення оборотності дебіторської заборгованості.

На другому етапі аналізу необхідно зібрати і дослідити джерела інформації.

Такими джерелами для аналізу дебіторської заборгованості є:

- «Баланс» (Звіт про фінансовий стан) (форма № 1);
- «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) (форма № 2);
- «Примітки до річної фінансової звітності» (форма № 5);
- аналітична інформація за рахунками 18, 36, 37, 38.

Третій етап комплексного аналізу дебіторської заборгованості – це безпосередній розрахунок показників, їх порівняння та оцінка. Він найбільш об'ємний і трудомісткий. Під час даного етапу відбувається горизонтальний і вертикальний аналіз, порівняння, розробка аналітичних таблиць, аналіз динаміки, складу і структури дебіторської заборгованості.

На четвертому етапі здійснюються узагальнення та систематизація результатів аналізу, формулюються відповідні висновки про стан дебіторської заборгованості підприємства та визначаються заходи з прискорення її погашення.

На завершальному – п'ятому етапі приймаються управлінські рішення з підвищення ефективності господарської діяльності підприємства та зниження ризику неповернення боргів.

АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» для проведення аналізу дебіторської заборгованості застосовує традиційні методики, процедури, аналітичні показники. При цьому підприємство використовує як джерела інформації дані бухгалтерського обліку та звітності.

3.2 Аналіз складу, структури, ефективності дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки

У процесі аналізу, перш за все, досліджується динаміка дебіторської заборгованості суб'єкта господарювання. Результати аналізу динаміки дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки наведено в таблиці 3.1. Упродовж даного періоду, як свідчать дані таблиці 3.1, здійснювалися операції, за якими виникла довгострокова (у 2018 та 2019 роках) та поточна дебіторська заборгованість (у 2018, 2019, 2020 роках). Аналіз динаміки дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки показує, що у 2020 році дебіторська заборгованість зросла порівняно з 2018 роком на 29572 тис. грн., або на 83,03 %. При цьому довгострокова дебіторська заборгованість зменшилась до 0, а поточна - зросла на 70,93 % у 2019 році порівняно з 2018 роком та на 12,41 – у 2020 році порівняно з 2019 роком (рисунок 3.3).

Таблиця 3.1

Динаміка дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки

Види дебіторської заборгованості	2018 рік, тис. грн.	2019 рік, тис. грн.	2020 рік, тис. грн.	Відхилення			
				2019 рік до 2018 року		2020 рік до 2019 року	
				Абсолютне, тис. грн.	Відносне, %	Абсолютне, тис. грн.	Відносне, %
Довгострокова дебіторська заборгованість	2134	763	0	-1371	35,75	-763	x
Поточна дебіторська заборгованість	33478	57223	65184	23745	170,93	7961	113,91
Всього	35612	57986	65184	22374	162,83	7198	112,41

Рисунок 3.3 - Динаміка дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки

Дебіторська заборгованість АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» у 2018-2019 роках складалася з довгострокової і поточної, а у 2020 році лише з поточної. При цьому до довгострокової заборгованості належала дебіторська заборгованість юридичних осіб, що обліковується методом участі в капіталі, до поточної – заборгованість за товари, роботи, послуги, за розрахунками з бюджетом, за виданими авансами, інша поточна дебіторська заборгованість. Варто відзначити, що всі види довгострокової та поточної заборгованості, крім поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги за 2018-2020 роки зменшились (таблиця 3.2).

У структурі дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки переважала поточна дебіторська заборгованість (таблиця 3.3). При цьому найбільшу частку серед видів поточної заборгованості у загальній структурі займала поточна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги (у 2018 році – 54,44 %, у 2019 році – 74,37 %, у 2020 році – 85,55 %). Зміни, які відбулися протягом 2018-2020 років у структурі

Склад дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» у 2018-2020 роках

Види дебіторської заборгованості	2018 рік, тис. грн.	2019 рік, тис. грн.	2020 рік, тис. грн.	Відхилення			
				2019 рік до 2018 року		2020 рік до 2019 року	
				Абсолютне, тис. грн.	Відносне, %	Абсолютне, тис. грн.	Відносне, %
Довгострокова дебіторська заборгованість	2134	763	0	-1371	35,75	-763	х
Поточна дебіторська заборгованість, в тому числі	33478	57223	65184	23745	170,93	7961	113,91
За товари, роботи, послуги (чиста реалізаційна вартість)	19388	43122	55768	23734	222,42	12646	129,33
З бюджетом	4736	2449	1450	-2287	51,71	-999	59,21
За виданими авансами	5020	7907	4544	2887	157,51	-3363	57,47
Інша поточна дебіторська заборгованість	4334	3745	3422	-589	86,41	-323	91,36
Всього	35612	57986	65184	22374	162,83	7198	112,41

дебіторської заборгованості підприємства цю тенденцію лише посилили (рисунок 3.3).

Для оцінки ефективності управління дебіторською заборгованістю АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за даними фінансової звітності необхідно розрахувати:

- оборотність дебіторської заборгованості - відношення виручки від реалізації до середнього залишку дебіторської заборгованості;

Структура дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» у 2018-2020 роках

Види дебіторської заборгованості	2018 рік, %	2019 рік, %	2020 рік, %	Відхилення			
				2019 рік до 2018 року		2020 рік до 2019 року	
				Абсолютне, тис. грн.	Відносне, %	Абсолютне, тис. грн.	Відносне, %
Довгострокова дебіторська заборгованість	5,99	1,32	0,00	-4,67	22,04	1,32	0
Поточна дебіторська заборгованість, в тому числі:	94,01	98,68	100,00	4,67	104,97	98,68	101,34
За товари, роботи, послуги (чиста реалізаційна вартість)	54,44	74,37	85,55	19,93	136,61	74,37	115,03
З бюджетом	13,30	4,22	2,22	-9,08	31,723	4,22	52,61
За виданими авансами	14,10	13,64	6,97	-0,46	96,74	13,64	51,1
Інша поточна дебіторська заборгованість	12,17	6,46	5,25	-5,71	53,08	6,46	81,27
Всього	100,00	100,00	100,00	x	x	x	x

- період погашення дебіторської заборгованості - відношення кількості календарних днів у періоді (360 днів) до оборотності дебіторської заборгованості;
- частка дебіторської заборгованості у загальному обсязі оборотних активів;
- співвідношення дебіторської заборгованості та оборотних активів;
- коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості;
- коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості;
- тривалість обороту кредиторської заборгованості.

Розрахунок даних показників та їх зміни представлено в таблиці 3.4.

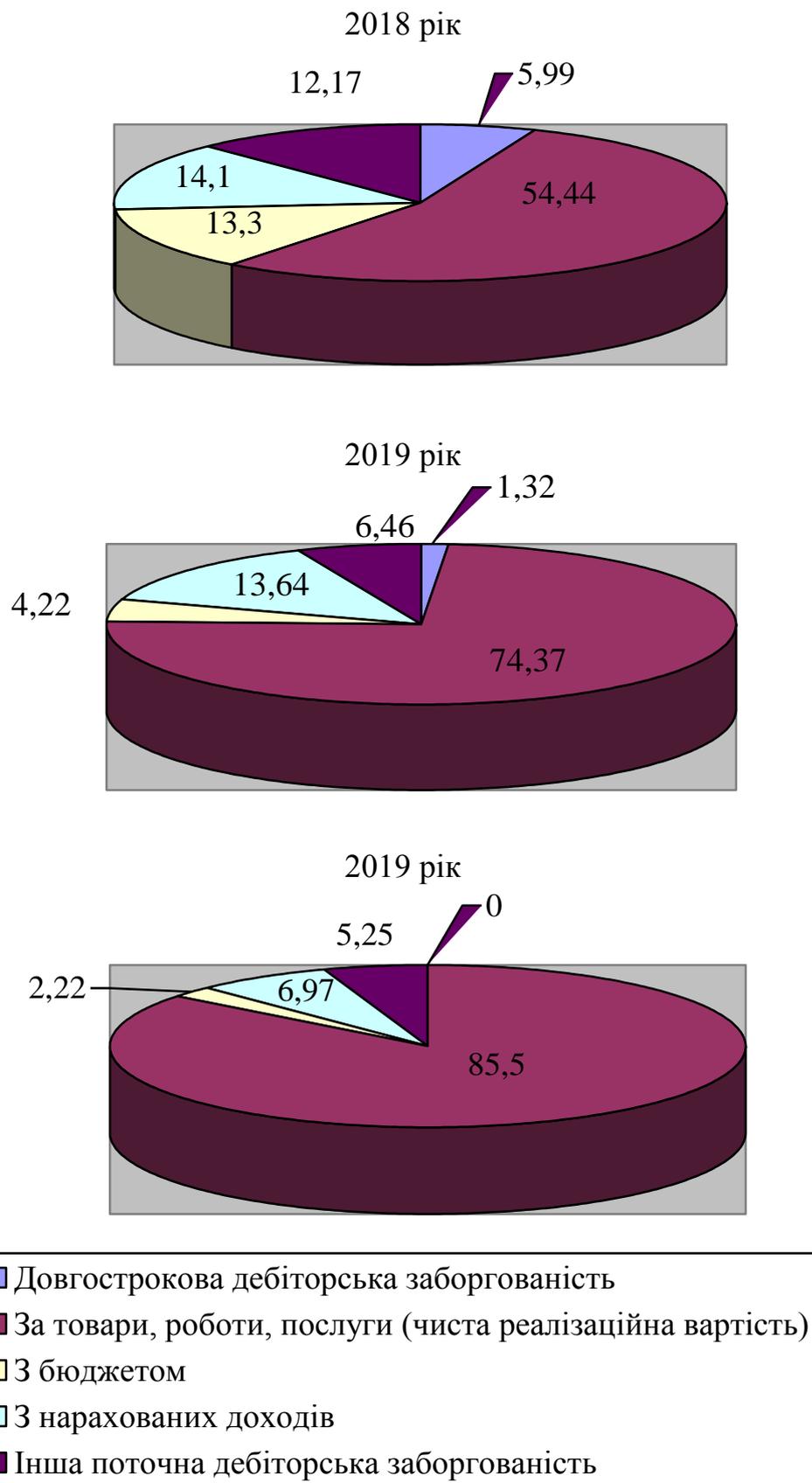

Рисунок 3.4 – Структура поточної дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» у 2018-2020 роках, %

Таблиця 3.4

Аналіз ефективності управління дебіторською заборгованістю АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2019-2020 роки

Показники	2018 рік	2019 рік	2020 рік	Відхилення			
				2019 рік до 2018 року		2020 рік до 2019 року	
				Абсолютне, тис. грн.	Відносне, %	Абсолютне, тис. грн.	Відносне, %
Середній розмір дебіторської заборгованості, тис. грн.	25180	45351	60203,5	20171	180,11	60203,5	132,75
Оборотність дебіторської заборгованості, оборот	20,8	9,39	10,33	-11,14	45,14	0,94	110,04
Середній період інкасації (погашення) дебіторської заборгованості, дні	17,54	38,87	35,33	21,33	221,61	-3,54	90,89
Частка дебіторської заборгованості у загальному обсязі оборотних активів, %	33,54	40,7	40	7,16	121,34764 5	-0,7	98,28
Середній розмір кредиторської заборгованості, тис. грн.	179862	300096	406959	120234,5	166,85	106863	135,61
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	3,25	1,76	1,42	-1,49	54,15	-0,34	80,71
Тривалість обороту кредиторської заборгованості	112,31	207,39	257,04	95,08	183,91	49,45	123,94
Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості	0,14	0,15	0,15	95,08	183,91	49,45	123,94

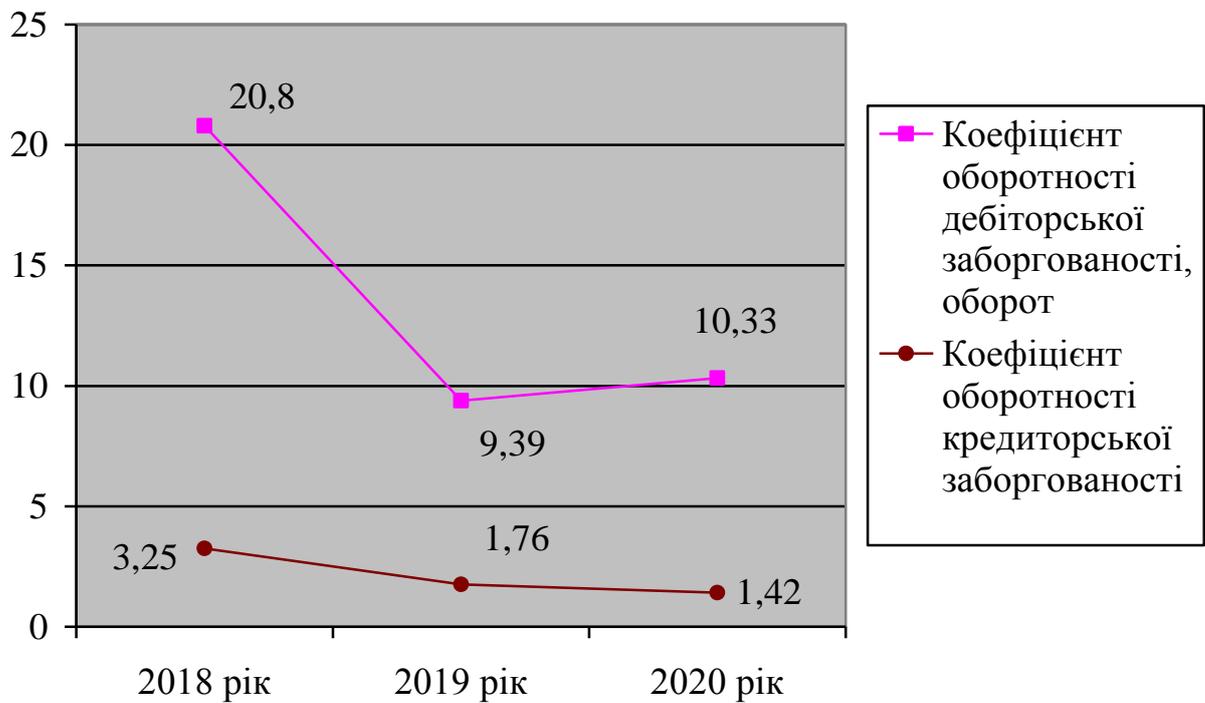

Рисунок 3.5 – Динаміка оборотності дебіторської та кредиторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки

Показники ефективності дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки в цілому змінювалися негативно (таблиця 3.4). Так, зріс середній розмір дебіторської заборгованості майже втричі (рисунок 3.5), зменшилась оборотність дебіторської заборгованості вдвічі, що свідчить про зростання ризику неповернення дебіторської заборгованості, збільшився період інкасації на 17,79 днів, або на 101,45 %, збільшилась частка дебіторської заборгованості у загальній вартості оборотних активів на 6,46 %, тобто структура майна підприємства стала менш мобільною. Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості за 2018-2020 роки суттєво не змінилось, проте його значення (0,14-0,15) далекі від рекомендованого (1) і показує неможливість розраховуватися з кредиторами за рахунок дебіторської заборгованості. Така ситуація свідчить про погіршення ефективності управління дебіторською заборгованістю в АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» у 2018-2020 роках.

3.3 Управління дебіторською заборгованістю підприємства як інструмент забезпечення ефективності його діяльності

Аналіз дебіторської заборгованості підприємства дозволяє оцінити величину доходів, що можна отримати у вигляді штрафів, пені, неустойок за прострочення оплати дебіторами. Для управління дебіторською заборгованістю потрібна розробка заходів, що сприяють скороченню та стягненню простроченої або сумнівної дебіторської заборгованості. Для цього застосовуються різноманітні методи управління дебіторською заборгованістю:

- юридичні – проведення претензійної роботи, подача позову до суду;
- економічні – запровадження фінансових санкцій (штраф пеня неустойка), передача в заставу майна і майнових прав, призупинення постачання продукції;
- психологічні – нагадування, використання ЗМІ, поширення інформації серед суміжних постачальників, що загрожує боржнику втратою іміджу;
- фізичні – арешт майна боржника органами державної виконавчої служби.

Суттєве значення для ефективного управління дебіторською заборгованістю мають планування, організація та контроль роботи з дебіторами. Правильний і своєчасний облік та аналіз зменшують величину дебіторської заборгованості в підприємствах. Практичний досвід показує, що кількісний та якісний аналіз показників оцінки дебіторської заборгованості забезпечує ефективність процесів господарювання. Дебіторська заборгованість як один з елементів функціонування підприємства на ринку формує вигоди для учасників кредитних відносин (рисунок 3.6.). Вона також є джерелом погашення кредиторської заборгованості, елементом оборотних активів, які можуть бути використанні у процесі функціонування. Це робить її об'єктом постійного управлінського контролю з точки зору аналізу джерел її виникнення, можливостей та термінів погашення, дотримання такого її рівня, який не буде призводити до підвищених ризиків діяльності.

Прострочення дебіторської заборгованості призводить до:

- уповільнення темпів розвитку підприємства через вилучення з обігу коштів;

Рисунок 3.6 - Вигоди учасників кредитних відносин від використання дебіторської заборгованості

- знецінення коштів під час інфляції;
- необхідності залучати кредитні ресурси, що призводить до додаткових витрат, обмеження інвестиційних можливостей;
- зниження платоспроможності і рівня економічної безпеки підприємства.

Наразі для вітчизняних підприємств проблема управління дебіторською заборгованістю як основа забезпечення економічної безпеки стоїть дуже гостро.

Як свідчать результати розрахунків, частка дебіторської заборгованості у структурі оборотних активів АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки зросла (таблиця 3.4) і становить – 40 %. Це свідчить про неефективне управління дебіторською заборгованістю на підприємстві.

При цьому найбільшу частку у складі дебіторської заборгованості має заборгованість за товари, роботи, послуги, серед якої є і прострочена заборгованість.

Це вказує на наявність гострої необхідності управління дебіторською заборгованістю та стабілізації на цій основі рівня економічної безпеки підприємства.

Для виправлення ситуації у відносинах суб'єктів господарювання доцільно запровадити у процес управління дебіторською заборгованістю низку заходів, які можна об'єднати у три групи.

До першої групи заходів належать фінансові інструменти (акредитиви, векселі, лізинг), використання яких дозволить частково або у повній мірі

перекласти ризик неповернення заборгованості на фінансові установи. Це дозволить забезпечити підприємство від можливості виникнення простроченої або безнадійної дебіторської заборгованості.

До другої групи варто включити заходи, спрямовані на забезпечення виконання зобов'язань покупцями застава, поручительство). Вони спонукають покупця до виконання взятих на себе зобов'язань, оскільки їх виконання гарантується його майном, або майном третьої особи-поручителя. Це дасть змогу відшкодувати збитки, отримані від виникнення простроченої дебіторської заборгованості, за рахунок стягнення заставного майна боржника, або за рахунок поручителя.

До третьої групи належать заходи, які підприємству слід вживати для повернення сумнівної дебіторської заборгованості (судове і досудове вирішення спору). Саме такі заходи для АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» є найбільш важливими і доцільними.

Організація роботи з дебіторською заборгованістю із впровадженням вищезазначених заходів дозволить підприємству в майбутньому уникнути ризиків, пов'язаних із простроченням або неповерненням дебіторської заборгованості, забезпечити економічну безпеку у довгостроковій перспективі.

Для забезпечення управління дебіторською заборгованістю АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» доцільно запровадити такі складові:

- 1) створити комісію з управління дебіторською заборгованістю;
- 2) проводити постійний моніторинг дебіторської заборгованості із застосуванням відомості (таблиця 3.5);

Таблиця 3.5

Відомість контролю погашення дебіторської заборгованості за продукцію (товари/роботи/послуги), тис. грн.

Споживач	Залишок заборгованості на початок періоду	Реалізовано		Оплачено		Залишок заборгованості на кінець періоду
		Дата	Сума	Дата	Сума	

- 3) систематично аналізувати дебіторську заборгованість підприємства за термінами її погашення, групами, застосовуючи відомість (таблиця 3.6);

Відомість контролю дебіторської заборгованості за термінами погашення, тис. грн.

Споживач	Заборгованість	В тому числі за термінами погашення				Вжиті заходи
		від 12 до 18 місяців	від 18 до 24 місяців	від 24 до 36 місяців	понад 36 місяців	

4) визначити допустимувеличину портфеля дебіторської заборгованості;
 5) вибрати форми найбільш прийнятних розрахунків за товарним кредитом;
 6) забезпечити використання на підприємстві сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості, при організації стягнення заборгованості використовувати алгоритм дій (рисунок 3.7) [44];

Рисунок 3.7 – Алгоритм дій з управління дебіторською заборгованістю

7) створити ефективну систему контролю за рухом і своєчасною оплатою дебіторської заборгованості

Внаслідок впровадження такої системи управління дебіторською заборгованістю буде прискорено обіг оборотних активів; максимізовано прибуток підприємства; підвищено рівень фінансової безпеки підприємства.

З метою постійного моніторингу стану дебіторської заборгованості підприємству доцільно застосовувати програмний додаток допомогою ВІ, який дозволяє розрахувати коефіцієнт оборотності, автоматизувати процес моніторингу дебіторської заборгованості, оцінити надійність контрагентів, виконувати динамічний, дольовий, багатовимірний, порівняльний, рейтинговий, транзакційний аналіз дебіторської заборгованості; аналізувати дебіторську заборгованість у всіх наявних розрізах - за оборотністю, платежами; будувати рейтинги ТОП найкращих/гірших платників.

Застосування даного додатку сприяє забезпеченню контролю оборотності дебіторської заборгованості, управлінню взаєморозрахунками з контрагентами, підвищенню ефективності роботи з дебіторською заборгованістю.

РОЗДІЛ 4 АУДИТ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

4.1 Мета, завдання та джерела інформації для проведення аудиту дебіторської заборгованості

Проведення аудиту дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» має на меті отримання достатніх доказів для підтвердження достовірності, реальності дебіторської заборгованості, відображеної у фінансовій звітності.

Правильність ведення бухгалтерського обліку і відображення у фінансовій звітності дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» визначається дотриманням норм законодавчих та нормативних актів: [5-8]; [10-23].

Предметом аудиту дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» виступають господарські процеси та операції, пов'язані з розрахунками підприємства з дебіторами.

Головні завдання аудиту дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» наведені на рисунку 4.1.

Об'єктами аудиту дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» є елементи облікової політики (порядок нарахування резерву сумнівних боргів), звітність, терміни подання документів до бухгалтерії для пред'явлення рахунків, записи у первинних документах, облікових регістрах і звітності, інформація про порушення, які знайшли документальне підтвердження в актах ревізії, перевірок, висновках аудиторів і постановках правоохоронних органів.

Джерелами інформації аудиту дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» є:

- наказ про облікову політику підприємства;
- первинні документи (рахунки-фактури, накладні, касові документи, виписки банку тощо);
- договори на поставку продукції, надання послуг тощо;
- облікові регістри;

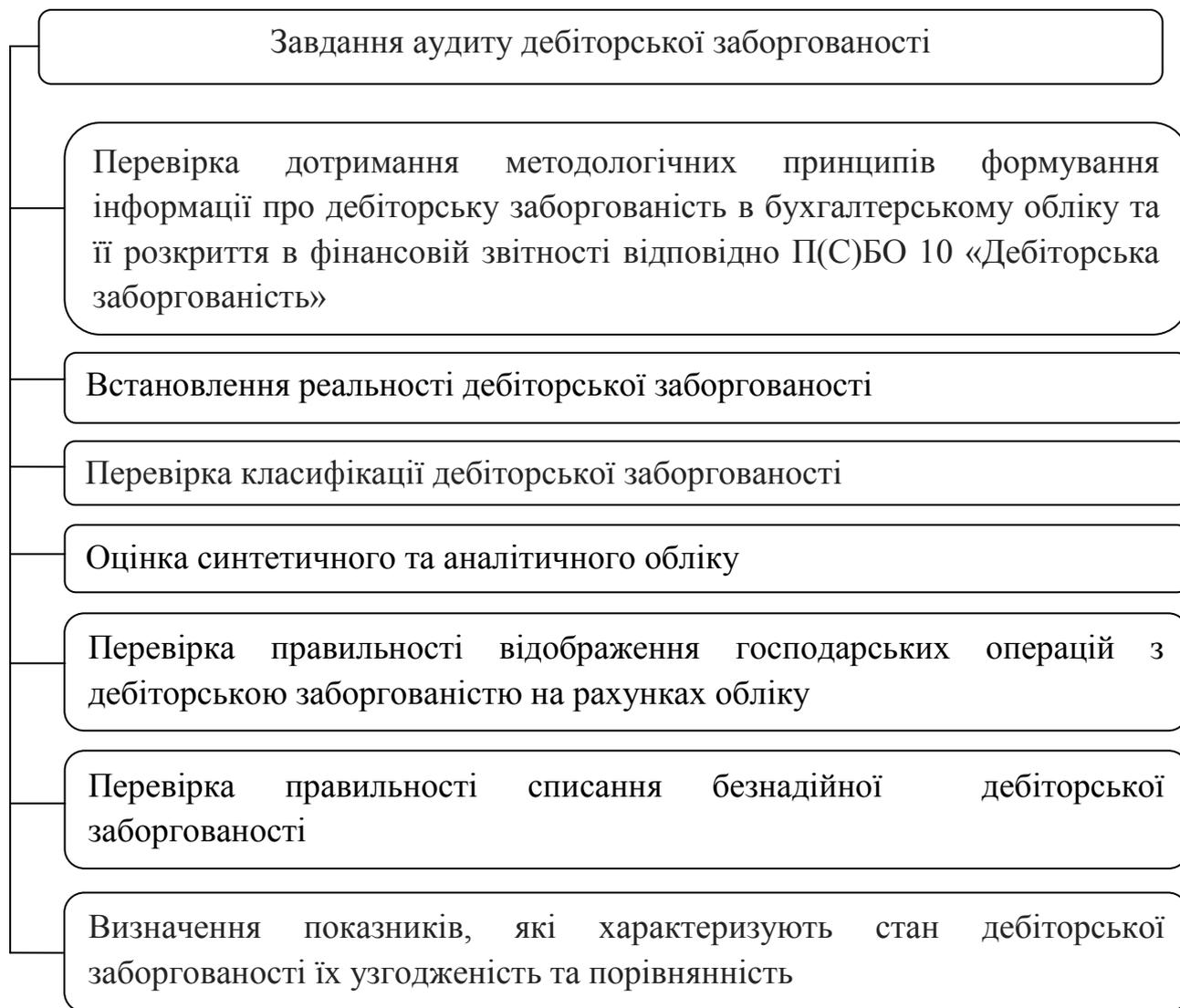

Рисунок 4.1 – Завдання аудиту дебіторської заборгованості

- фінансова звітність і примітки до неї;
- відповіді на запити аудитора;
- інформація одержана в ході аудиторської перевірки;
- попередні аудиторські висновки, акти ревізій;
- документи претензійно-позовних справ.

Якість аудиту дебіторської заборгованості забезпечується перевіркою тверджень фінансових звітів згідно МСА, а саме:

- реальності (існування) : дебіторська заборгованість існує на певну дату.
- права та зобов'язання – дебіторська заборгованість належить суб'єкту господарювання на певну дату;
- наявності – операція або подія, що стосується дебіторської заборгованості

суб'єкта господарювання відбулася протягом звітного періоду;

- повноти – відсутність дебіторської заборгованості, не відображеної в обліку, або нерозкритої про неї інформації;

- оцінки вартості – дебіторська заборгованість обліковується за відповідною балансовою вартістю;

- вимірювання – операції з дебіторською заборгованістю мають бути відображені за належною сумою;

- подання та розкриття інформації – інформація про дебіторську заборгованість розкрита, класифікована та описана згідно із вимогами чинного законодавства.

Контроль якості аудиту дебіторської заборгованості забезпечується його плануванням. Відповідно МСА планування передбачає розробку загальної стратегії та детального підходу до характеру, часу та обсягу аудиту.

Планування аудиту дебіторської заборгованості – перший етап аудиторської перевірки, включає розробку: загального плану аудиторської перевірки та програми аудиторської перевірки; визначення мети та завдання аудиторської перевірки (рисунок 4.2).

Загальний план є документом організаційно-методологічного характеру і містить основні етапи процесу аудиту в логічній послідовності. Його зміст та форма залежать від розміру суб'єкта господарювання, складності аудиторської перевірки, методик і технологій, які застосовуються аудитором. Він складається на весь термін аудиторської перевірки і поділяється на етапи: підготовчий; фактичний; основний; заключний.

На підготовчому етапі відбувається знайомство аудитора з бізнесом клієнта, управлінським персоналом. Під час даного етапу аудитор отримує загальну інформацію про організацію обліку, обсяги реалізації та суму дебіторської заборгованості, знайомиться з результатами попередніх перевірок, обліковою політикою підприємства, оцінює систему внутрішнього контролю та визначає, які документи йому потрібні. Також на даному етапі здійснюється оцінка аудиторського ризику.

Рисунок 4.2 - Послідовність проведення аудиторської перевірки дебіторської заборгованості

На другому етапі – етапі фактичної перевірки роботу розпочинають з інвентаризації дебіторської заборгованості. Його мета – встановлення існування

(реальності) залишків дебіторської заборгованості на субрахунках обліку на підставі первинних документів. Для її досягнення застосовується метод зустрічної перевірки. Зустрічна перевірка підтверджує якісні аспекти тверджень про права та зобов'язання. Результатом другого етапу аудиторської перевірки є: отримання аудиторських доказів існування достовірних, повних, наявних залишків дебіторської заборгованості на певну дату за термінами їх непогашення. Заключним документом фактичного етапу є робочий документ аудитора, який узагальнює аудиторські докази.

Третій – основний етап аудиторської перевірки передбачає здійснення аудиторських процедур відповідно до програми аудиту. Програма аудиторської перевірки визначає характер, час і обсяг запланованих аудиторських процедур, необхідних для виконання загального плану аудиторської перевірки. Вона містить перелік аудиторських процедур, методів аудиту, аудиторських доказів, які направлені на досягнення мети аудиторської перевірки та виконання завдань аудиту.

Четвертий етап – аналітичні процедури. Згідно МСА аналітичні процедури передбачають аналіз важливих фінансових показників та тенденцій з подальшим вивченням відхилень та взаємозв'язків, які суперечать іншій відповідній інформації або відхиляються від прогнозованих сум. Для їх виконання можуть використовуватися різні методи, починаючи від простих порівнянь і до комплексного аналізу із застосуванням складних статистичних методів.

Методика аналітичних процедур включає:

- визначення інформаційної бази;
- визначення методів аналізу;
- проведення аналітичних процедур;
- оцінка результатів.

Для проведення аналітичних процедур дебіторської заборгованості використовуються традиційні методики, розраховуються аналітичні показники, яким необхідно дати економічну інтерпретацію. Мета аналітичних процедур дебіторської заборгованості – оцінка рівня, структури, динаміки, стану дебіторської заборгованості, оцінка ефективності інвестування в дебіторську

заборгованість фінансових ресурсів.

П'ятий етап – заключний, в ході якого аудитор проводить аналіз виявлених порушень, результатів аналітичних процедур, доводить до відома управлінський персонал, приймаються рішення по усуненню порушень, згоди чи не згоди з виявленими порушеннями. Узагальнюючи всю інформацію, яку отримав аудитор в ході аудиторської перевірки, він складає аудиторський висновок або аудиторський звіт.

4.2 Планування аудиту дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»»

На основі проведеного дослідження запропонована модель аудиту дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» (рисунок 4.3).

Проведення аудиторської перевірки дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» відбувається послідовності, наведеній на рисунку 4.2 і, як уже зазначалось, включає етапи: підготовчий, проміжний, етап фізичної перевірки, основний (етап аудиту окремих статей звітності), заключний етап.

На підготовчому етапі аудитор здійснює збір інформації для ознайомлення з АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» в цілому і, зокрема, його дебіторською заборгованістю (таблиця 4.1) і проводить оцінку надійності системи внутрішнього контролю за дебіторською заборгованістю (таблиця 4.2). Ці дії дозволяють аудитору розробити план аудиту, визначити кількість, види та обсяг аудиторських процедур. Крім зазначених дій, на підготовчому етапі аудитор оцінює величину аудиторського ризику в цілому і при перевірці дебіторської заборгованості зокрема, і визначається з тим, які методи і підходи він буде застосовувати. При цьому першочерговим завданням є розрахунок межі суттєвості, який здійснюється, виходячи з професійного аудиторського судження.

План аудиту дебіторської заборгованості визначає ділянки обліку та контролю які підлягають перевірці (таблиця 4.3). На основі даного плану

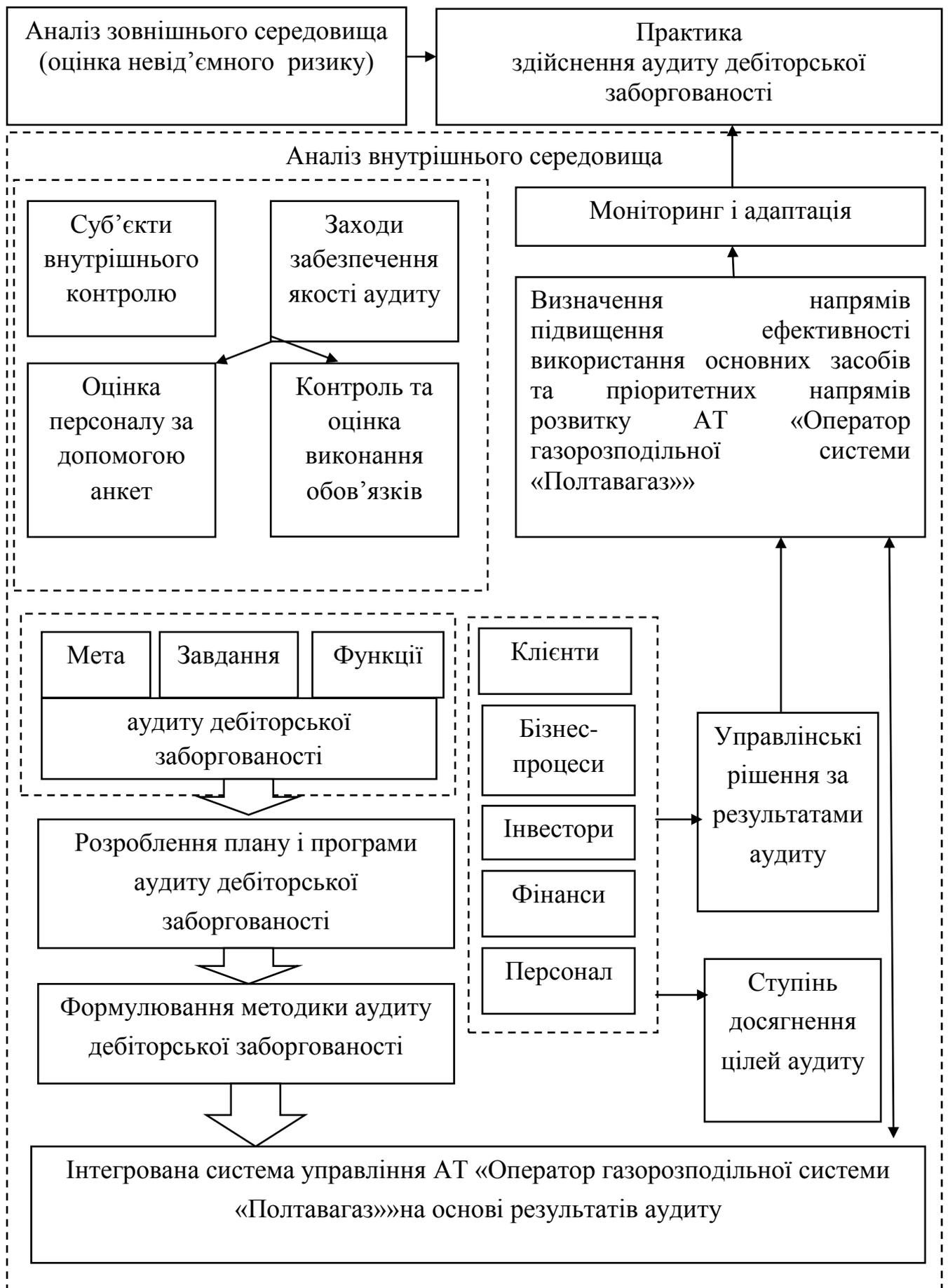

Рисунок 4.3 - Модель аудиту дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»»

Інформаційні джерела аудиту дебіторської заборгованості

№ з/п	Інформаційні джерела дослідження дебіторської заборгованості	Відповідно до завдань	
		аналізу	аудиту
1	2	3	4
1	Нормативні акти відповідних міністерств і відомств	+	+
2	Фінансова звітність	+	+
3	Статистична звітність підприємства	+	+
4	Облікова політика в частині обліку дебіторської заборгованості	+	+
5	Фінансовий план підприємства	+	-
6	План економічного та соціального розвитку	+	-
7	План технічного розвитку	+	-
8	Документи первинного обліку	+	+
9	Перелік видів продукції, робіт, послуг, які АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» реалізує в кредит; і оборотів по кожному з них	+	+
10	Характеристика дебіторів АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»»		
11	Обсяг реалізації та виставлення рахунків АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» загальний і за видами (передоплата; оплата готівкою або чеком; продаж в кредит; бартерні розрахунки; оформлення вексями)		
12	Торгівельна та фінансова політика АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» (спосіб реалізації товарів; тарифна цінова політика; надання відстрочки платежів або знижок; визначення безнадійних та сумнівних боргів)	+	+
13	Загальна схема системи виставлення рахунків	-	+

1	2	3	4
14	Елементи системи внутрішнього контролю за станом дебіторської заборгованості	+	+
15	Звіти незалежних аудиторів та інша документація, що узагальнює результати контролю	-	+
16	Документація внутрішнього аудиту щодо контролю дебіторської заборгованості	-	+
17	Відповіді на запити від постачальників основних засобів або підрядників	-	+
18	Акти і довідки попередніх перевірок дебіторської заборгованості	-	+

Таблиця 4.2

Оцінка стану внутрішнього контролю дебіторської заборгованості

№ п. п.	Напрями оцінки
1	Контроль повноти відображення дебіторської заборгованості.
2	Контроль реальності записів
3	Контроль правильності розрахунків.
4	Контроль відповідності та своєчасності облікової реєстрації.
5	Контроль правильності розподілу функціональних обов'язків персоналу АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»», пов'язаних з реалізацією та обліком дебіторської заборгованості
6	Результати внутрішнього аудиту дебіторської заборгованості

План аудиту дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»»

№ п/п	Перевірка ділянки обліку з основних засобів	Термін перевірки	Сутність помилок та їх вплив на фінансову звітність
1	Оцінка системи внутрішнього контролю основних засобів	Протягом перевірки	-
2	Перевірка наявності основних засобів	Протягом перевірки	-
3	Перевірка документального забезпечення	Протягом попереднього року	Відсутність реквізитів – незначна
4	Перевірка взаємоузгодженості даних бухгалтерського обліку і фінансової звітності щодо основних засобів	Протягом попереднього року	Значна помилка
5	Перевірка правильності відображення первісної вартості в обліку	Протягом попереднього року	Неправильно визначена первісна вартість – значна помилка
6	Перевірка відображення основних засобів на рахунках обліку	Протягом звітнього року	Значна помилка
7	Перевірка відображення основних засобів в податковому обліку	Протягом звітнього року	Значна помилка

розробляється програма аудиту дебіторської заборгованості - детальний перелік змісту аудиторських процедур, що є інструкцією для помічників аудитора.

Програма аудиту основних засобів затверджується аудитором, встановлює час перевірки та твердження, які підлягають перевірці (таблиця 4.4).

На проміжному етапі аудиту дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» аудитор аналізує правильність складання фінансової звітності і відображення в ній дебіторської заборгованості і при виявленні суттєвих недоліків у письмовому вигляді інформує про це підприємство.

На етапі фізичної перевірки дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» аудитор повинен впевнитись у реальному існуванні залишків дебіторської заборгованості. Для цього окремим дебіторам надсилаються листи-запити з проханням підтвердити чи назвати суму заборгованості (відповідно запити бувають відкриті та закриті). Отримані відповіді узагальнюються і документуються.

На основному етапі аудиту дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» аудитор здійснює:

- оцінку повноти інформації щодо дебіторської;
- перевірку фактичної наявності дебіторської заборгованості;
- перевірку належності АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» заборгованості.
- перевірку правильності оцінки дебіторської заборгованості;
- перевірку правильності застосування методу створення резерву сумнівних боргів і списання безнадійних боргів;
- оцінку правильності відображення дебіторської заборгованості;
- перевірку розкриття інформації про дебіторську заборгованість у примітках до фінансової звітності;
- перевірку законності операцій, що призвели до виникнення дебіторської заборгованості;

Таблиця 4.4

Робоча програма аудиту дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»»

№ з. п.	Аудиторські процедури	Джерела інформації	Методичні прийоми	Термін перевірки	Виконавець	Робочий документ
1	2	3	4	5	6	7
1	Перевірка правильності оформлення господарських договорів з покупцями	Договори, реєстр реєстрації договорів	Нормативно-правова, документальна			РД
2	Перевірка тотожності відображення залишку заборгованості в Головній книзі	Облікові реєстри, Головна книга	Документальна, зіставлення			РД
3	Підтвердження залишку заборгованості покупцями та замовниками	Аналітичний облік, акти звірки, синтетичний облік	Документальна, зустрічна, арифметична			РД
4	Перевірка наявності активів підтвердження заборгованості за звітний період	Аналітичний облік, акти звірки, синтетичний облік	Документальна, зустрічна, арифметична			РД

Продовження таблиці 4.4

1	2	3	4	5	6	7
5	Перевірка правильності і законності оформлення первинних документів для відображення заборгованості в обліку	Первинні документи, аналітичний, синтетичний облік	Документальна, зустрічна, арифметична			РД
6	Перевірка тотожності інформації аналітичного та синтетичного обліку заборгованості	Первинні документи реєстри аналітичного та синтетичного обліку	Документальна, зустрічна, арифметична			РД
7	Перевірка правильності розрахунку резерву сумнівних боргів	П(С)БО, Наказ про облікову політику, довідки	Нормативно-правова, документальна, арифметична			РД
8	Перевірка правильності визначення резерву сумнівних боргів на дату фінансової звітності	П(С)БО, Наказ про облікову політику, довідки	Нормативно-правова, документальна, арифметична			РД

Продовження таблиці 4.4

1	2	3	4	5	6	7
9	Перевірка правильності відображення в обліку створення, використання, поповнення резерву сумнівних боргів.	П(С)БО, Наказ про облікову політику, довідки	Нормативно-правова, документальна, арифметична			РД
10	Перевірка правильності обліку списання дебіторської заборгованості зі строком позовної давності, що минув	Довідки, рішення судових органів, Головна книга	Документальна, зіставлення, арифметична			РД
11	Перевірка тотожності інформації Головної книги, облікових реєстрів, Балансу	П(С)БО, довідки, Головна книга	Документальна, зіставлення, арифметична			РД

- оцінку додержання норм облікової політики АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» щодо дебіторської заборгованості.

На даному етапі аудитор складає робочі документи, в яких відображає результати своєї роботи (таблиця 4.5).

Таблиця 4.5

Результати перевірки стану дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» у 2020 році

№ п. п.	Інформація, що використовувалась і перевірялась	Сума, тис. грн.
1.	Сальдо по рахунку 36: - по Головній книзі підприємства; - по балансу	55768 55768
2.	Сума виписаних рахунків	1215692
3.	Оплачено клієнтами: - чеками або готівкою; - перераховано на рахунки в банк; - отримані в погашення дебіторської заборгованості векселі	- 9162453, -
4.	Помилки, допущені підприємством (підлягають виправленню підприємством)	-
5.	Сальдо по рахунку 36, отримане в результаті відповіді від третіх осіб	55768
6.	Помилки, допущені третіми особами (підлягають виправленню третіми особами)	-
7.	Скориговане сальдо рахунку 36	55768

На підставі записів в робочих документах аудитор оцінює достатність зібраної інформації для формування висновків. Якщо отриманих даних - достатньо, аудитор може зробити висновок у письмовому вигляді. В протилежному випадку він повинен змінити програму перевірки, виконати додаткові аудиторські процедури по отриманню необхідних доказів. Якщо отримати додаткову інформацію неможливо, аудитор може відмовитись від

надання висновку.

На кожному етапі аудиторської перевірки використовується відповідне документальне оформлення (таблиця 4.6).

Таблиця 4.6

Документальне оформлення аудиторської перевірки дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»»

Етапи аудиторської перевірки	Документальне оформлення
Підготовчий	Лист-пропозиція на проведення аудиту. Довідка-аналіз бізнесу клієнта. Лист-згода на проведення аудиту. Договір на залучення експертів. Договір на проведення аудиту. План аудиту. Оцінка системи внутрішнього контролю бухгалтерського обліку. Програма аудиту
Етап фактичної перевірки	Робочі документи
Основний етап	Робочі документи відповідно до програми. Висновки експертів
Заключний	Аудиторський звіт Акт наданих послуг

В ході перевірки дебіторської заборгованості аудитор може виявити помилки або факти зловживань, типовими з них є такі:

- заміна виписок банку або виправлення сум, що свідчать про погашення дебіторської заборгованості;
- зарахування погашення дебіторської заборгованості за іншим дебітором;
- - невідповідність даних синтетичного та аналітичного обліку дебіторської заборгованості;
- неправильне оформлення чи відсутність договорів, що стали підставою для відвантаження продукції і виникнення дебіторської заборгованості, тощо.

4.3 Результати аудиту дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки

Результати роботи аудитор узагальнює у звіті. Усі аудиторські судження та висновки, що наводяться у звіті, повинні бути підтверджені доказами. Звіти мають бути переконливими, своєчасними, зрозумілими і збалансованими. Вони можуть відрізнятися за своїми масштабами та характером.

Після систематизації усіх виявлених помилок керівником групи з аудиту формується Лист-інформування найвищому управлінському персоналу (в якому описуються усі виявлені помилки та пропонуються варіанти уникнення помилок, а також надаються рекомендації щодо можливостей застосування резервів з метою покращення діяльності підприємства) та Звіт незалежного аудитора.

Змістовна частина Лист-інформування найвищому управлінському персоналу АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» може полягати в наступному: «на основі аудиту дебіторської заборгованості ми дійшли висновку, що вартість дебіторської заборгованості на 31.12.2020 становить 65184 тис. грн. На нашу думку, відображення в бухгалтерському обліку визнання, оцінки, обліку, виникнення, погашення, списання дебіторської заборгованості нарахування резерву сумнівних боргів та розкриття інформації про них у фінансовій звітності за 2020 рік здійснювалися у відповідності з НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». При цьому до складу дебіторської заборгованості зараховувалася заборгованість, яка може бути ідентифікована та відповідає умовам визнання активу. В бухгалтерському обліку дебіторської заборгованості встановлено відповідність даних аналітичного і синтетичного обліку і підтверджено правильність документального оформлення. Резерв сумнівних боргів протягом 2020 року нараховувався з використанням методу аналізу платоспроможності окремих дебіторів щоквартально у розрізі окремих договорів, як і передбачено обліковою політикою підприємства. Залишок резерву станом на 31 грудня 2020 року становить 18126 тис. грн., у 2020 році до резерву нараховано 13771 тис. грн.»

У Звіті незалежного аудитора може бути висловлена як позитивна, так і модифікована думка, залежно від того, які викривлення в обліку та фінансовій звітності були виявлені аудитором (таблиця 4.7).

Таблиця 4.7

Види модифікації думки у Звіті незалежного аудитора

Характер питання, яке призводить до модифікації	Судження аудитора щодо всеохоплюваності впливу на фінансову звітність	
	Вплив суттєвий, але не всеохоплюючий	Вплив суттєвий та всеохоплюючий
У фінансовій звітності наявні суттєві викривлення	Думка із застереженням	Негативна думка
Аудитор не має змоги отримати прийнятні аудиторські докази в достатньому обсязі		Відмова від висловлення думки

Відповідно до Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність звіт незалежного аудитора - це звіт з надання впевненості щодо достовірності та відповідності фінальної звітності підприємства. Він має структуру наведену в таблиці 4.8.

Аудиторську перевірку діяльності АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2019 роки проводило приватне підприємство «Аудиторська фірма «Інсайт»». В ході перевірки було проведено фінансову звітність у повному складі. На думку аудитора, фінансова звітність діяльності АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» достовірно відображає в усіх суттєвих аспектах фінансовий стан підприємства, його фінансові результати, грошові потоки.

Однак з обліку дебіторської заборгованості аудитор у 2019 році висловив думку із застереженням, оскільки не мав змоги отримати в достатньому обсязі докази для обґрунтування всіх сум дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги), що наведені у фінансовій звітності компанії станом на

Структура Звіту незалежного аудитора

Частини звіту	Зміст частин
1	2
Заголовок	вказується, що це звіт незалежного аудитора
Адресат	визначається для кого призначений аудиторський звіт
Вступний параграф	назва суб'єкта господарювання, звітність якого перевіряється аудитором; назва фінансової звітності, що підтверджена аудитором; назва кожної з форм, що перевірена аудитором; посилання на важливі аспекти облікової політики та іншу пояснювальну інформацію; дата або період, за який складено фінансову звітність
Відповідальність управлінського персоналу	відповідальність осіб управлінського персоналу за складання та подання фінансової звітності та за стан внутрішнього контролю в суб'єкта господарювання та недопущення ним суттєвих викривлень показників фінансової звітності в результаті помилки чи шахрайства
Відповідальність аудитора	висловлення думки щодо фінансової звітності на основі результатів аудиту, посилання на застосування стандартів
Аудиторська думка	1) формування аудиторської думки передбачене законом: «відображає достовірно в усіх суттєвих аспектах» або «надає достовірну та справедливу інформацію» 2) описання інформації, що подається у фінансовій звітності; 3) опис використаної концептуальної основи фінансової звітності та її можливого впливу на думку аудитора, що ідентифікується за допомогою наступних формулювань: «...відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності...» або «... згідно з принципами бухгалтерського обліку, що є загальноприйнятими в ... »

1	2
Інша відповідальність щодо звітності	на основі чого ґрунтується думка аудитора щодо іншої фінансової звітності з окремих питань, що є додатковими
Підпис аудитора	аудитор підписує аудиторський звіт іменем аудиторської фірми, власним іменем, вказується сертифікат, номер за реєстром
Дата аудиторського звіту	Аудиторський звіт датується не раніше від дати на яку аудитор достатні та відповідні аудиторські докази
Адреса аудитора	

31.12.2018 р. через відсутність актів звірки по деяким контрагентам-дебіторам (додаток Н), а лише наявність зовнішніх підтверджень суми, яка становить 92,36 % загальної суми дебіторської заборгованості.

У 2020 році з обліку дебіторської заборгованості аудитор також висловив думку із застереженням, через незгоду з обліковою політикою компанії щодо оцінки фінансових активів, до складу яких входить поточна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги, та розрахунку резерву під очікувані кредитні збитки (додаток П).

Крім залучення зовнішніх аудиторів до перевірки правильності ведення обліку на підприємстві в АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» створено службу внутрішнього аудиту, яка має на меті виконання наступних завдань:

- оцінка відповідності даних обліку існуючим правилам та процедурам;
- забезпечення наглядової ради достовірною інформацією і підготовка пропозицій щодо вдосконалення діяльності структурних підрозділів підприємства за результатами здійснення внутрішнього аудиту;
- оцінка достовірності, повноти, об'єктивності системи бухгалтерського обліку та надійності фінансової звітності;

- оцінка раціональності і ефективності використання ресурсів підприємства;

– аналіз дотримання прийнятої політики, внутрішніх положень та інших внутрішніх вимог.

Внутрішні аудитори проводять незалежну експертну оцінку управлінських функцій та надають наглядовій раді результати аналізу, оцінки, рекомендації, поради та інформацію щодо діяльності підрозділу, який перевіряється. Робота служби внутрішнього аудиту сприяє забезпеченню належного контролю за ведення бухгалтерського обліку і достовірним формуванням фінансової звітності.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

За результатами дипломної роботи можна зробити наступні висновки і пропозиції:

1. Акціонерне товариство «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» є правонаступником відкритого акціонерного товариства по газопостачанню та газифікації «Полтавагаз» і входить до складу газотранспортної системи України. Підприємство обслуговує 20,4 тис. км розподільних газопроводів та 664 газорозподільні пункти.

Аналіз основних економічних показників діяльності АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки на підставі даних фінансової звітності, показав, що у 2020 році порівняно з 2018 роком підприємству вдалося зменшити непокріті збитки і отримати прибуток. Однак, залишаються такі негативні моменти як: зростання рівня дебіторської заборгованості, зобов'язань, відсутність власного оборотного капіталу.

2. Для обліково-аналітичного забезпечення діяльності підприємства в АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» створена бухгалтерська служба на чолі з головним бухгалтером. Облікова політика підприємства розроблена і затверджена відповідним наказом. Посадові обов'язки працівників розподілені рівномірно і закріплені у посадових інструкціях. Для ведення обліку підприємством використовується автоматизована форма бухгалтерського обліку. Для забезпечення організованого руху документів на підприємстві розроблено і затверджено графік документообігу. З метою контролю здійснення обліку на підприємстві створена служба внутрішнього аудиту.

3. У зв'язку з несвоєчасною оплатою споживачами послуг з газопостачання у АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» виникає дебіторська заборгованість. Її облік на підприємстві здійснюється у відповідності до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість" та інших нормативних документів.

4. Дебіторська заборгованість підприємства класифікується за різними ознаками: за терміном погашення, за об'єктами виникнення, за своєчасністю

оплати, що дозволяє організувати ефективну систему її обліку.

Оцінка дебіторської заборгованості здійснюється: за дисконтованою вартістю майбутніх платежів та за чистою реалізаційною вартістю.

5. П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» передбачає два способи нарахування резерву сумнівних боргів: застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості; застосування коефіцієнта сумнівності. При цьому виділяють три способи розрахунку коефіцієнт сумнівності. АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» резерв сумнівних боргів формується на підставі аналізу платоспроможності дебіторів.

6. Для обліку довгострокової дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після 12 місяців з дати балансу, в АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» призначений активний, балансовий рахунок 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи».

Для обліку поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги, не забезпеченої вексями використовується рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками».

Облік заборгованості покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію (товари), виконані роботи, надані послуги та за іншими операціями, яка забезпечена вексями ведеться на рахунку 34 «Короткострокові векселі одержані». Для обліку розрахунків за поточною дебіторською заборгованістю, яка не пов'язана з реалізацією товарів, робіт та послуг, використовується рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами». Облік за цими рахунками в АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» здійснюється із застосуванням типових форм первинних документів.

7. Аналіз динаміки дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» за 2018-2020 роки свідчить про зменшення в даному періоді довгострокової та збільшення поточної заборгованості.

8. Дебіторська заборгованість АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» у 2018-2019 роках складалася з довгострокової і поточної, а у 2020

році лише з поточної. При цьому до довгострокової заборгованості належала дебіторська заборгованість юридичних осіб, що обліковується методом участі в капіталі, до поточної – заборгованість за товари, роботи, послуги, за розрахунками з бюджетом, за виданими авансами, інша поточна дебіторська заборгованість. Всі види дебіторської заборгованості, крім поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги за 2018-2020 роки зменшились.

9. У структурі поточної дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» у 2018-2019 роках переважала поточна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги, її частка у загальній вартості дебіторської заборгованості у 2020 році становила 85,5 %

10. Показники ефективності дебіторської заборгованості АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» у 2018-2019 роках в цілому змінювалися негативно. Так, зріс середній розмір дебіторської заборгованості майже втричі, зменшилась оборотність дебіторської заборгованості вдвічі, що свідчить про зростання ризику неповернення дебіторської заборгованості, збільшився період інкасації на 17,79 днів, або на 101,45 %, збільшилась частка дебіторської заборгованості у загальній вартості оборотних активів на 6,46 %, тобто структура майна підприємства стала менш мобільною. Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості за 2018-2020 роки суттєво не змінилось, проте його значення (0,14-0,15) далекі від рекомендованого (1) і показує неможливість розраховуватися з кредиторами за рахунок дебіторської заборгованості. Така ситуація свідчить про погіршення ефективності управління дебіторською заборгованістю в АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» у 2018-2020 роках.

11. З метою визначення достовірності і повноти розкриття інформації у фінансовій звітності АТ «Оператор газорозподільної системи «Полтавагаз»» у 2018-2020 роках проведено аудиторську перевірку ПП «Аудиторської фірмою «Інсайт»», в ході якої відзначено, що аудиторські докази є достатніми і прийнятними для надання аудиторського висновку із застереженнями, оскільки аудиторами встановлено, що існує суттєва невизначеність щодо безперервної діяльності підприємства у зв'язку з тим, що підприємство зазнає та

продовжуватиме зазнавати у найближчому майбутньому впливу політичної та економічної невизначеності під дією постійного дорожчання ресурсів, світової пандемії COVID-19 та адаптивних карантинів в Україні, пов'язаних з пандемією.

12. Для підвищення ефективності управління дебіторською заборгованістю підприємства необхідно :

- створити комісію з управління дебіторською заборгованістю;
- систематично аналізувати дебіторську заборгованість підприємства за термінами її погашення, групами, застосовуючи додаток VI, який дозволяє автоматизувати процес моніторингу дебіторської заборгованості та оцінити надійність контрагентів, розрахувати коефіцієнт оборотності, проводити динамічний, дольовий, багатовимірний, порівняльний, рейтинговий, транзакційний аналіз дебіторської заборгованості;
- визначити допустиму величину портфеля дебіторської заборгованості;
- вибрати форми найбільш прийнятних розрахунків за товарним кредитом;
- забезпечити використання на підприємстві сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості, при організації стягнення заборгованості використовувати алгоритм дій, запропонований в п.3.3 роботи.

Впровадження запропонованих заходів з управління дебіторською заборгованістю дозволить прискорити обіг оборотних активів; максимізувати прибуток підприємства; підвищити рівень його фінансової безпеки.